

Kurdsko pitanje u kontekstu globalnih i regionalnih geopolitičkih odnosa

Zovko, Zrinko

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:878238>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni dvopredmetni studij nastavničke geografije

Zrinko Zovko

**Kurdsko pitanje u kontekstu globalnih i regionalnih
geopolitičkih odnosa**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni dvopredmetni studij nastavničke geografije

Kurdsko pitanje u kontekstu globalnih i regionalnih geopolitičkih odnosa

Diplomski rad

Student:

Zrinko Zovko

Mentor:

Doc. dr. sc. Denis Radoš

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Zrinko Zovko**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Kurdsko pitanje u kontekstu globalnih i regionalnih geopolitičkih odnosa** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obraneuređenoga rada.

Zadar, 2022.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski rad

KURDSKO PITANJE U KONTEKSTU GLOBALNIH I REGIONALNIH GEOPOLITIČKIH ODNOSA

Zrinko Zovko

Izvadak

Objekt istraživanja ovog rada je kurdski narod. Najveći dio Kurda naseljava planinsko područje između Mezopotamije, Anadolije i iranske visoravni. Imaju svoj jezik, kulturu i običaje, a žive na teritoriju Turske, Irana, Iraka i Sirije. Kurdsko pitanje u tim državama predstavlja globalni problem koji sa sobom donosi aktualne geopolitičke sukobe povezane s nacionalizmom. Procjenjuje se da Kurda danas ima preko 36 milijuna, a većinom su sunitski muslimani. Metodom analize utvrđena je nestabilnost prostora na kojem se Kurdi nalaze, a korijeni problema vežu se uz ratove, migracije te promjenu vladajućih elita. Cilj ovog rada je prikazati kako su globalne sile utjecale na prava i položaj Kurda u Turskoj, Iranu, Iraku i Siriji.

Ključne riječi: Kurdi, nacija, geopolitika, Bliski istok

Voditelj: Doc. dr. sc. Denis Radoš

Povjerenstvo: Prof. dr. sc. Robert Lončarić, Doc. dr. sc. Branimir Vukosav

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zadar

Department of Geography

Graduation Thesis

THE KURDISH QUESTION IN THE CONTEXT OF GLOBAL AND REGIONAL GEOPOLITICAL RELATIONS

Zrinko Zovko

Abstract

The object of research of this paper is the Kurdish people. Most of the Kurds inhabit the mountainous area between Mesopotamia, Anatolia and the Iranian plateau. They have their own language, culture and customs, and they live on the territory of Turkey, Iran, Iraq and Syria. The Kurdish issue in these countries is a global problem that brings with it current geopolitical conflicts related to nationalism. It is estimated that there are over 36 million of them today, and most of them are Sunni Muslims. The historical method has determined the instability of the area where the Kurds are, and the roots of the problem are related to wars, migration and the change of ruling elites. The aim of this paper is to show how global powers have affected the rights and position of the Kurds in Turkey, Iran, Iraq and Syria.

Key words: Kurds, nation, geopolitics, Middle East

Supervisor: Doc. dr. sc. Denis Radoš

Reviewers: Prof. dr. sc. Robert Lončarić, Doc. dr. sc. Branimir Vukosav

Sadržaj:

Predgovor:	1
1. Uvod	2
2. Objekt, ciljevi i metodologija istraživanja	5
3. Prethodna istraživanja	6
4. Etnička skupina Kurda	8
4. 1. Prostorna obilježja Kurdistanu	8
4. 2. Povijesno- geografski pregled Kurdistanu i Kurda prije 19. stoljeća	10
4. 3. Srednji vijek	11
4. 4. Novi vijek	12
4. 5. Kurdsko društvo	13
4. 6. Nacija	15
4. 7. Jezik	16
4. 8. Demografska obilježja Kurda	17
4. 9. Religija	19
5. Globalna i regionalna podjela Kurdistanu tijekom i nakon Prvog svjetskog rata	20
5. 1. Definiranje ciljeva Centralnih sila u Prvom svjetskom ratu	20
5. 2. Sykes- Picot sporazum	20
5. 3. Mirovni ugovor u Lausannei	22
6. Regionalni geopolitički odnosi	25
6. 1. Kurdi u Turskoj	25
6. 1. 1. Politika u Turskoj	26
6. 2. Kurdi u Iranu	29
6. 2. 1. Mahabadaska Republika	29
6. 2. 2. Vanjska politika Irana i njezin utjecaj na položaj Kurda	32
6. 3. Kurdi u Iraku	34
6. 3. 1. Rat u Iraku 2003.	35
6. 3. 2. Politika u Iraku	36
6. 4. Kurdi u Siriji	37
6. 4. 1. Politika u Siriji	38
7. Zaključak	41

8. Literatura	43
9. Izvori	45
10. Popis grafičkih priloga	47
11. Popis tabličnih priloga.....	48
12. Sažetak	49
13. Summary	50

Predgovor:

Ovom prilikom želim se zahvaliti mentoru Doc. dr. sc. Denisu Radošu na efikasnim savjetima koji su zaokružili priču u ovome diplomskom radu.

Zahvalio bih se svojoj obitelji koja je bila uz mene kroz ovo vrijeme studiranja, a posebno baki Milki koja je neprestano donosila potporu i smirenje u najtežim trenucima studiranja.

1. Uvod

Kurdi su etnički narod koji primarno nastanjuje prostor Bliskog istoka te ne posjeduju svoju državu. Etnička grupa Kurda prilagodila se na prostoru planinskih krajeva između Taurskog gorja i planine Zagros. Taj se prostor odnosi na države Turske, Sirije, Irana i Iraka. Poput svake etničke grupe, imaju svoj jezik, kulturu, običaje i vjeru. Primarni je cilj Kurda stvaranje vlastite države na prostoru Bliskog istoka. Kurdske nacionalističke ideje nisu uspjele u pothvatu realizacije države Kurdistan. Najbliži pokušaj osnutka nezavisne države Kurdistan, na prostoru Turske, povezuje se s raspletom Prvog svjetskog rata. Ipak, ta je ideja odbačena sa sporazumom u Lausanne-i. Gotovo čitavo 20. stoljeće Kurdi pružaju otpor represiji tamošnjim režimima, a njihovi pokušaji stvaranja samostalnosti ugušeni su u začetku.

Pitanja tko su zapravo Kurdi, imaju li svoj tradicionalni prostor obitavanja, koji je broj Kurda zastupljen na Bliskom istoku i dijaspori te mogu li se zapravo definirati kao nacija određuju ovaj diplomski rad. „Solinger definira cijelu regiju pomoću pojma *Bella Levantina*-mnoštva raznih vrsta nasilnih sukoba koji su zemljopisno svrstani u tri kategorije: unutarregionalne, međuregionalne i unutardržavne konflikte“ (Kasapović, 2016:29). Glavna dva razloga sukoba na Bliskom istoku predstavljaju granice zemalja u regiji, a koje su oblikovane nakon propasti kolonijalnih Carstva te otpornost zemalja regije prema demokratizaciji političkog poretka. Unutarregionalnim sukobima upravljaju bliskoistočne države, a manifestiraju se u ratovima i konfliktima. Primjer je takvog sukoba Iračko-iranski rat (1980- 1988) kao jedan od najduljih i najkrvavijih međunarodnih ratova poslije Drugog svjetskog rata. Međuregionalne sukobe i konflikte definira sukob pojedinih zemalja Bliskog istoka s afričkim, azijskim, europskim i američkim državama. Tu svakako treba istaknuti britansku i francusku upravu u Iraku, Palestini, Siriji i Libanonu poslije Prvog svjetskog rata. Osim navedenog, izdvajaju se vojno-političke koalicije protiv Iraka 1991. te američko-britanska okupacija Iraka 2003. Unutardržavni sukobi imaju veći raspon nasilnih konflikata unutar granica pojedinih država, a proistječu iz vjerskih, ideoloških, političkih i socijalnih napetosti među pojedinim društvenim slojevima i političkim grupama. Takav se sukob, koji predstavlja eskalaciju građanskog rata, događao s Kurdima u Siriji, Iraku, Iranu i Turskoj.

Slika 1. Države Velikog Bliskog istoka

Izvor: URL 1

Termin Velikog Bliskog istoka ušao je u uporabu posredovanjem političke administracije Georgea W. Busha ml. Cilj je bio promicanje demokratizacije i dobre vladavine, izgradnja društva znanja i ubrzan ekonomski razvoj. Međutim, prava stvar za koju se borila američka administracija jest borba protiv islamskog terorizma koji ugrožava mir, slobodu i demokraciju. Pod terminom Velikog Bliskog istoka podrazumijeva se 31 država s oko 600 milijuna stanovnika: „ (a) zemlje Sjeverne Afrike, (b) zemlje arapskog Bliskog istoka, (c) zemlje nearapskog Bliskog istoka, (d) Afganistan i Pakistan, (e) pet država Srednje Azije (Kazahstan, Kirgiziju, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan) i tri kavkaske države (Armeniju, Azerbajdžan, Gruziju)“ (Kasapović, 2016: 11) (Slika 1). Termin Veliki Bliski istok zahvaća područje Velikog Kurdistan, a vojska SAD- a uključuje se protiv Islamske države na strani Kurda u Sirijskom građanskom ratu. Osim navedenog, Amerikanci su aktivno sudjelovali u borbi protiv iračkog diktatora Sadama Huseina, a Kurdi su nakon te vojne intervencije dobili određeni stupanj autonomije u Iraku.

Važnu geopolitičku ulogu ima irački Kurdistan, a sadrži četiri bitne stavke. Prva je ta da je irački Kurdistan dio Rimlanda¹. Druga stavka predstavlja pravo na samoodređenje ljudi bez obzira na veličinu teritorija i broj ljudi. Treća važna činjenica koja se izdvaja jest

¹ „Tko kontrolira Rimland, vlada Euroazijom; tko vlada Euroazijom kontrolira sudbinu svijeta“ , Spykman, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, (1942.)

priznavanje Arapa na tom području u cijelom svijetu, u smislu slobode i tolerancije. To je važno za njih zbog njihove afirmacije te njihova odnosa s Izraelom. Posljednja stvar koju treba napomenuti jest međunarodno pitanje Kurda. Prema međunarodnom pogledu treba sagledati i ostale pripadnike Kurda koji su nastanjeni u drugim susjednim državama (Pavić, 1971).

2. Objekt, ciljevi i metodologija istraživanja

Objekt istraživanja ovog rada usmjeren je na globalne i regionalne odnose prema kurdskom pitanju u Turskoj, Siriji, Iraku i Iranu. Ciljevi istraživanja usredotočeni su na različite položaje Kurda tijekom povijesti. Prvi je cilj istraživanja ustanoviti kako su globalne sile i ratovi oblikovali prostor Kurdistanu. Drugi je cilj objasniti položaj Kurda u Turskoj, Siriji, Iraku i Iranu. Sljedeći je cilj istraživanja usmjeren na određivanje kurdske etniciteta preko analize kurdske prostora, jezika, društva i religije. Metodologija istraživanja usmjerena je na interpretaciju postojeće literature i izvora na temu Kurda. Pri tome su korištene knjige i znanstveni članci koji ilustriraju Kurde kao etničku grupu. Metoda dedukcije prvo tumači opća obilježja Kurda, a zatim predočava zaseban (državni) položaj Kurda na Bliskom istoku. Demografski podaci obrađeni su prema Kurdskom institutu u Parizu. Prema tim podacima izrađeni su tablica i dijagram koji pokazuju procjene broja Kurda. Problem predstavlja što se točan broj Kurda teško može utvrditi jer ne postoje službene statistike o njima.

3. Prethodna istraživanja

Tema kurdskog pitanja povlači sa sobom regionalne i globalne odnose. Ona zahvaća različite znanosti pa je potrebno pristupiti istraživanju kroz različite spektre. Tek od druge polovice 20. st. kurdsko pitanje postaje aktualno u istraživanju, a posebno se aktualiziralo ratovima u Iraku i Siriji te kandidiranjem Turske u Europsku uniju. U prethodna istraživanja uključeni su videoprilogi, knjige, članci, časopisi, doktorske disertacije i studije.

Benedikt, J. i Eppler, E. (2018) u radu *A perceptual dialectological approach to linguistic variation and spatial analysis of Kurdish varieties* objasnili su razlike kurdskih dijalekata. Izdvojili su glavne i manje zastupljene verzije kurdskog jezika, a sve se to preklapa s nastanjenosti Kurda na određenom lokalitetu. Studija koristi zadatak "nacrtaj-kartu" uspostavljen u perceptivnoj dijalektologiji, a analiza je podržana Geografskim informacijskim sustavom (GIS). Rezultati pokazuju da unatoč geolingvističkim i geopolitičkim razlikama, kurdski ispitanici dobro poznaju glavne dijalekte svog jezika i gdje ih lokalizirati.

McDowall, D. (2004) s knjigom *A Modern History of the Kurds*. U ovoj detaljnoj povijesti Kurda od 19. stoljeća do danas, McDowall ispituje međudjelovanje starih i novih aspekata borbe, važnost lokalnog rivalstva unutar kurdskog društva, trajni autoritet određenih oblika vodstva i neuspjeh moderne države da odgovori na izazov kurdskog nacionalizma. Proučava sukobe iz povijesti i stavlja ih u kontekst sadašnjosti.

Taysi, T. i Yildiz, K. (2007) i njihova knjiga *The Kurds in Iran: The Past, Present and Future*. Ovo je jedan od prvih sveobuhvatnih prikaza situacije Kurda u Iranu. Autori daju pregled problema s kojima se Kurdi suočavaju u zemlji i način na koji su na njih utjecale geopolitičke promjene u susjednim iranskim državama. Knjiga nudi povijesni pregled razvoja Irana od Prvog svjetskog rata do revolucije 1979., rata s Irakom i novonastalu državnu politiku prema kurdskom stanovništvu. Autori pružaju temeljitu kritiku iranskih ljudskih prava, posebno u pogledu manjina i žena. Oni analiziraju izgled Irana za budućnost i kako rješavanje kurdskog pitanja u Iranu utječe na budućnost regije u cjelini, kao i na međunarodnu politiku i odnose Irana.

Kurdi u Iraku, knjiga autora **Kerima Yildiza (2004)**, istražuje ključna pitanja s kojima se Kurdi u Iraku suočavaju nakon invazije pod vodstvom SAD-a i kaosa okupacije. To je najjasniji i najažurniji prikaz problema s kojima se sve političke skupine suočavaju pri obnovi zemlje, kao i istraživanjem kurdskih veza i međunarodnih odnosa u širem smislu. Yildiz

istražuje utjecaj rata i okupacije na irački Kurdistan, a posebno ključnu ulogu grada Kirkuka u poslijeratnoj nagodbi.

Pavić, R. (1971) i njegovo djelo *Geopolitički aspekti borbe Kurda za političku i nacionalnu afirmaciju* prikazuje Kurde kroz geopolitički aspekt. Analizira se pojam velikog Kurdistanu te mogućnost stvaranja države na tom teritoriju. Jedan od rijetkih hrvatskih autora koji se pozabavio temom Kurdistanu.

Haddad, S. (2001): i djelo *Kurdi u Turskoj: kontekst i sadašnji status*. Libanonski znanstvenik koji donosi detaljne informacije o položaju i stanju kurdske stanovništva u Turskoj. Proučava intenzitet izražavanja kurdske nacionalizma i odjek kurdske pitanja u Turskoj.

Gunter, M. (2008) i knjiga *The Kurds ascending: The evolving solution to the Kurdish problem in Iraq and Turkey*. Profesor Gunter napisao je dokumentiranu analizu koja pokazuje kako bi kurdske pitanje moglo biti na rubu rješenja u Iraku i Turskoj. U prvom dijelu knjige opisuje položaj i nastanak kurdske regionalne vlade u Iraku nakon zaljevskih ratova. U drugom dijelu navodi koja prava Kurdi dobivaju nakon kandidature Turske u EU.

4. Etnička skupina Kurda

4. 1. Prostorna obilježja Kurdistana

Fizičko-geografsko područje Kurdistana podijeljeno je u dvije različite regije. Veći dio regije predstavlja planinski dio s prosječnom visinom između 1000 i 1500 metara. Najviši vrhovi prelaze 5000 metara i nalaze se u Turskoj; točnije planina Ararat s visinom od 5156 metara. Za taj prostor karakteristične su zavale i zaravni koje su okružene planinskim masivima, a kao poseban dio izdvajaju se slani jezerski bazeni. Drugi dio regije predstavlja niži reljef kojeg zahvaćaju sirijsko-mosulska Mezopotamija te rijeka Dijala s tokom prema Bagdadu. Prostor koje zahvaća Kurdistan nalazi u sjevernom umjerenom pojasu, točnije između 37° i 48° N. Zbog različitih klimatskih uvjeta gospodarska je aktivnost u promatranom prostoru vezana za periodičnu stočarsku ispašu u planinskim dijelovima te obogaćeno poljoprivrednu aktivnost u nizinskom dijelu (Pavić, 1971).

Slika 2. Područja naseljena Kurdima

Izvor: URL 2

Kurdistan općenito obuhvaća sljedeća četiri područja: jugoistočni dio Turske (sjeverni Kurdistan), sjeverni Irak (južni Kurdistan), sjeverozapadni Iran (istočni Kurdistan) i sjevernu Siriju (zapadni Kurdistan) (Slika 2). Kurdi u Turskoj naseljavaju dvije regije, a to su istočna i jugoistočna Anadolija. Turski Kurdistan sadrži najmanje 17 pokrajina², a određen je prema granicama tih pokrajina. Na sjeveroistoku nalaze se tri pokrajine: Erzincan, Erzurum i Kras. Istočno od te linije nalazi se granica s Armenijom i iranskom provincijom Zapadni Azerbajdžan. Južno od te linije smjer pružanja nastavlja se od zapada prema istoku i od sjevera prema jugu, a nalaze se pokrajine: Malatya, Tunceli, Elazığ, Bingöl, Muş, Karaköse (Agri), zatim Adiyaman, Diyarbakir, Siirt, Bitlis i Van. Na jugu se nalaze pokrajine Şanlıurfa, Mardin i Çölamerik (Hakkari) (URL 3). One predstavljaju granicu s provincijama Arbila, Sulejmanije i Duhoka u Iraku.

Diyarbakir predstavlja političko, kulturno i ekonomsko središte Kurda u Turskoj. U istraživanju iz 2006. (URL 3), 76% stanovnika Diyarbakira tvrdilo je da se najčešće koristi kurdskim jezikom u svakodnevnom govoru. Diyarbakir nosi povijesno ime Amida, a tako su ga nazvali Arapi u 7. st. Grad se nalazi na desnoj obali rijeke Tigris u pokrajini Diyarbakir. Suvremeno značenje riječi *bakir* odnosi se na bogatstvo bakra u regiji.

Južni Kurdistan veže se uz granice sjevernog Iraka. Granica južnog Kurdistanana vezana je uz tri provincije³ na sjeveru zemlje, a to su: Arbila, Sulejmanija i Duhok. Arbil je jedan od najstarijih stalno naseljenih gradova na svijetu koji datira iz 6000. godine prije Krista. Tisućljećima su ga naseljavali Perzijanci, Grci, Rimljani, Mongoli i Osmanski Turci. Danas Kurdi čine najveću etničku skupinu u gradu, a procjene govore da je ukupan broj stanovnika u regiji između 1,5 i 2 milijuna, od čega je približno 93% Kurda (URL 4).

Istočni se Kurdistan odnosi na granična područja Irana u kojima Kurdi imaju većinu stanovnika. On uključuje pet graničnih provincija⁴, a to su: Zapadni Azerbajdžan, Kurdistan, Kermanshah, Ilam i dijelovi Lorestana. Provincija Zapadni Azerbajdžan čini granicu s Irakom i Turskom na Zapadu i Armenijom na sjeveru. Provincija Kurdistan čini granicu na zapadu s provincijom Sulejmanijom u Iraku. Provincija Kermanshah nalazi se na zapadu Irana te graniči s Irakom.

² Turska je podijeljena na 81 pokrajinu, a svaka ima svoje upravno središte (URL 3)

³ Irak je podijeljen na 18 provincija, a provincije se dijele na distrikte (URL 19)

⁴ Iran je podijeljen na 31 provinciju, a svaka se dijeli na okruge (URL 20)

Slika 3. Sirijski Kurdistan

Izvor: URL 5

Sjeverni je dio Sirije označen kao zapadni Kurdistan. Demokratska federacija Rojava⁵ nalazi se zapadno od Tigrisa, istočno od Eufrata, južno od turske granice i graniči s Irakom na jugoistoku, kao i s područjem Iračkog Kurdistanana na sjeveroistoku. Federacija se nalazi u sjevernoj i istočnoj Siriji, a uglavnom se sastoji od ravnica i niskih brežuljaka. Međutim, u federaciji postoje planinska uzvišenja poput planine Abdulaziz te zapadni dio planinskog lanca Sinjar u regiji Jazira. Autonomno područje koje se naziva Rojava podijeljeno je u tri regije, a to su: Jazira, Kobani i Afrin (Slika 3).

4. 2. Povijesno- geografski pregled Kurdistanana i Kurda prije 19. stoljeća

Bulloch i Morris (1992) smatraju da je kurdsko kulturno naslijeđe proizašlo miješanjem indoeuropskih s prediranskim plemenima. Islamsko prodiranje u 7. st. na prostoru Kurdistanana definira njihov politički položaj. Na prostoru Kurdistanana živjeli su tisućama godina, a taj prostor zahvaćaju granice Turske, Irana, Iraka, Sirije, Armenije i Azerbajdžana.

⁵ Regija koja je svoju autonomnost stekla *de facto* sa Sirijskim građanskim ratom. Taj prostor nastanjuju Arapi, Kurdi i Asirci, ali i manje etničke grupe poput Turkmena i Armenaca.

Prapovijest naroda Kurda slabo je istražena, ali prostor koji su njihovi preci naseljavali tisućama godina je poznat. To su planinski prostori Mezopotamije, a na taj podatak ukazuju zapisi o ranim carstvima u Mezopotamiji u kojima se pojavljuju slična imena Kurda. Naziv Kurd, može sa sigurnošću reći, datira u vrijeme prelaska plemena na islam u 7. stoljeću. Većina su Kurda sunitski muslimani, a među njima mnogo je onih koji prakticiraju sufizam i druge mistične sekte (URL 5).

4. 3. Srednji vijek

Tijekom 7. stoljeća prostor Kurdistana postaje dio arapskog osvajanja. Kako bi ostali pošteđeni robovskog položaja, preuzimaju od Arapa islam i šerijat. Tako se priključuju ratu protiv nevjernika, a područja ratovanja bila su na granicama islama s Bizantom, Armenijom, istočnim krajevima Perzije te u križarskim ratovima. U svim dijelovima islamskog carstva sudjelovali su Kurdi kao pojedinci ili kao grupirane vojne plemenske skupine. Primjere visokog vojnog položaja donose podaci iz križarskih ratova kada se kurdski upravitelj Acre prebacio u Jeruzalem, a na njegovo mjesto je došao još jedan Kurd. Kurdistan je imao reputaciju sličnu Škotskoj, kao priznati izvor dobrih časnika i vojnih trupa (McDowall, 2004).

Prva polovica 13. st. donosi velike gubitke za Kurdistan. Već 1217. godine, Khwarazmiansi⁶ su započeli napad na regiju i to se s prekidima nastavilo do 1230. godine. Napustili su teritorij Kurdistana 1231. jer su ih pokorili Mongoli. Nakon rušenja iranske srednjovjekovne države na red su došli prostori Kurdistana. Gradovi, u kojima su Kurdi imali većinu, postaju opustošeni 1231.; Diyarbakir je opljačkan, a nijedan stanovnik nije preživio. Sličnu su sudbinu doživjeli Nusaybin i Mardin. Plemenska se organizacija raspala i prestala postojati sve do 14. stoljeća na pogođenom području. Stoljeće i pol nakon Mongola Kurdistan doživljava još jedno veliko razaranje. Naime, Timur⁷ je zauzeo Bagdad 1393. godine i preselio se na sjever u Mosul. Dok je vodio kampanju osvajanja na zapad, napustio je Kurdistan, a na tom prostoru ostavio je svoga sina Džalala al Dina Miranshaha koji je nastavio pljačkati glavna središta regije (McDowall, 2004).

⁶ Naziv za osvajače iz Horezmijskog Carstva (naziv za iransku državu od 11. do 13. st.)

⁷ Azijski osvajač i osnivač Timuridskog Carstva, htio je obnoviti Mongolsko Carstvo

4. 4. Novi vijek

U 16. st. Kurdi se nalaze u dva carstva, a to su Osmansko i Sasanidsko⁸. Ravnoteža uspostavljena u 16. st., između ova dva carstva, omogućila je stvaranje stabilnije političke strukture Kurdistana. Situacija uspostavljena u tom trenutku odredila je opći obrazac političkih odnosa između države i kurdske periferije za sljedećih tristo godina. Događa se promjena u strukturi Carstva, a unatoč nomadskom plemenskom podrijetlu, Osmansko Carstvo zamjenjuje plemenski način s visoko centraliziranim oblikom vladavine uz građansku i formalnu kulturu. Stvorena je stalna vojska, velika i relativno učinkovita birokracija te dolazi do jačanja osnovanih sunitskih institucija. Primarni su prihodi dolazili od sektora poljoprivrede, a tu svoje mjesto nisu imala nomadska plemena. Stoga je sultan dao zapovijed prema kojoj se nomadska plemena registriraju te naseljavaju na prostor njegove vlasti. Prve faze djelovanja usmjerena su na Anadoliju i Trakiju, a nakon toga na red su došla turkmenska plemena na istoku. Do početka 16. st. ova su plemena postavila jasne izazove pred Osmanlije. Oni su se zgražali i opirali pokušajima da ih nasele, kontroliraju i oporezuju, a njihov nered potaknuo je mnoge seljake da napuste zemlju (McDowall, 2004).

Sukob je eskalirao u rat između Osmanskog i Safavidskog Carstva, a odlučujuća se bitka dogodila 23. kolovoza 1514. kod Chaldirana. Sultan Selim I. raspolagao je većom vojnom snagom u odnosu na šaha Ismaila I⁹, a imao je i veliku prednost u topništvu. Velikom pobjedom na bojištu Osmanlije preuzimaju istočnu Anadoliju i sjeverni Irak (Slika 4). Bitka je završila tako da je uspostavljena granica između dva carstva, a stvoreni su dugoročni uvjeti prema kojima Kurdistan ima stabilnost. Kurdski su poglavari potvrdili svoju vlast, ali svoju vjernost daju sada Osmanlijama (McDowall, 2004).

⁸ Novovjekovna perzijska država od 16. st. do prve pol 18 st. (URL 21)

⁹ Osmanlije imale između 50 000 i 100 000 vojnika, a Safavidi između 40 000 i 80 000 vojnika. Safavidi nisu posjedovali topništvo (McDowall, 2004).

Slika 4. Granica između Osmanskog i Safavidskog Carstva

Izvor: URL 13

Do kraja 18. st. Osmanlije su se suočile s teškom krizom, a visoko centralizirano carstvo izgubilo je kontrolu nad svojim zaleđem. Dogovori između plemena i države davno su izgubili svoju vrijednost, a konačan pad autoriteta dogodio se u prvoj polovini 19. st.

4. 5. Kurdsko društvo

Kurdska je rana povijest vezana uz Sasanidsko Carstvo¹⁰, a ona je puna povijesnih nejasnoća. Kurdska se plemena spominju kao važan element vojske koja je branila Carstvo od vanjskih neprijatelja. Sukobe su vodili s Arapima u prvoj polovici 7. stoljeća, a kada je postalo jasno da Sasanidsko Carstvo propada, položili su svoje oružje. To se dogodilo između 639. i 644. kada je Mezopotamija pokorena, a kurdski su se poglavari priklonili novoj vojsci i religiji.

¹⁰ Vremensko razdoblje (224.- 651.), a pojam *Kurd* označavao je sjeverozapadne iranske nomade (URL 21).

Termin Kurdistan kontroverzan je. Koristi se jednostavno kako bi se ukazalo na regiju u kojoj su većinska etnička grupa Kurdi, a ne da bi se izrazili kakvi politički stavovi. Za vrijeme islamskog osvajanja Bliskog istoka termin Kurd označavao je nomada. U vremenskom razdoblju od 11. do 19. stoljeća termin Kurda povjesničarima i trgovcima bio je sinonim za razbojništvo. Sredinom 19. stoljeća termin se vezao i za pleme koje se koristilo kurdskim jezikom. Ipak nisu svi govornici kurdskog jezika živjeli kao pleme; neki su živjeli kao stanovnici sela ili grada. Dominantnu su ulogu imali predstavnici plemenske organizacije koji žive nomadskim načinom života, a društvo je povezano srodničkom ideologijom. Takva je srodnička ideologija inače povezana s mitom o zajedničkom porijeklu. Većina plemenskih grupa ima svog stvarnog ili izmišljenog pretka koji potječe iz vremena herojskog islamskog prodiranja ili iz vremena silaska samog proroka Muhameda. Nekoliko glavnih obitelji tvrdilo je da potječe ili da je povezano s velikim rano islamskim generalom Khalidom ibn al Walidom. Drugi su se pozivali na vezu Omejida ili Abasida (McDowall, 2004).

Teško je opisati kurdsku plemensku kulturu zato što se plemena razlikuju svojom veličinom, strukturom i internom organizacijom od mjesta do mjesta te od epohe do epohe. Plemenska je organizacija pojam koji se kreće vrlo široko, od plemenske konfederacije pa sve do klana ili kampa od 20 šatora. Sastav plemenske skupine ovisi o unutarnjim i vanjskim čimbenicima. Osobnost njezinog vođe, ekonomski ili rodbinski odnosi predstavljaju unutarnje čimbenike, a vanjske čimbenike predstavljaju odnosi s plemenskim ili ne plemenskim susjedima (McDowall, 2004).

Nakon identiteta zajedničkog pretka sljedeći identitet svakog plemena predstavlja teritorijalna pripadnost. To je prije svega povezano s bilo kojim naseljenim selima i priznatim pašnjacima koje pleme koristi. Za pleme taj je teren predstavljen kao vlasništvo seljaka nad selom, a za vladu taj teritorij predstavlja okrug u kojem se održava red i eventualno skuplja porez (McDowall, 2004).

U tradicionalnom kurdskom društvu postoji kontrola izbora ženidbenog partnera koji se veže za određeno pleme. U izvangradskim područjima uobičajena je pojava dogovorenog braka. Tipična su se kućanstva sastojala od oca, majke i djece. Ono što je dopušteno u islamskom svijetu jest poligamija, stoga se broj osoba u kućanstvu znao povećavati, ovisno od plemena. Sposobnost kurdskih žena leži u aktivnom političkom životu, za razliku od Turkinja, Arapkinja i Iraninja, zbog kojeg su iskoristile prednosti ubranog obrazovanja i zapošljavanja (URL 5).

4. 6. Nacija

Anderson (1990) definira naciju kao zamišljenu političku ograničenu i suverenu zajednicu. Zamišljena je zato što čak i pripadnici najmanje nacije neće biti nikad u mogućnosti upoznati sve pripadnike svoje nacije, no ipak u mislima svakog od njih živi slika njihovog zajedništva. Ograničena je u prostoru jer se iza njezinih granica nalaze pripadnici drugih nacija, a suverena jer su prosvjetiteljstvo i revolucija razbili legitimitet hijerarhijskog dinastičkog kraljevstva koje vlada po milosti božjoj.

Vrlo važan aspekt kurdskog postojanja predstavlja stanovništvo, odnosno njihova brojnost. Kako navodi autor (Pavić, 1971: 95): „ukupni broj pripadnika kurdske nacionalnosti može biti odlučan činilac u isticanju njihovih prava na vlastitu državu i autonomiju...“. U podjelama teritorija Kurdistana nikada se nije vodilo računa o naciji. Prva podjela Kurdistana dogodila se u prvoj polovici 16. stoljeća, a sukobljene su strane bile Osmansko i Safavidsko Carstvo. Tom prigodom Kurdistan se dijeli u dva dijela, a to su Osmanski (Turska) i Safavidski (Iran) (Slika 4). Druga velika podjela Kurdistana ostvarila se Sykes-Picotovim ugovorom gdje je nova podjela stvorila četiri glavna centra: Bagdad, Teheran, Ankara i Damask (Baban i dr. 2012). Ova je formalna podjela pretvorila Kurdistan u puko vlasništvo četiriju zemalja koje se kulturno, jezično, povijesno i politički razlikuju od Kurdistana. Podjela se dogodila usprkos protivljenju Kurda i njihovim težnjama za samoodređenje. Geopolitička podjela Kurdistana dovela je do raskola u kurdskoj kulturi i obrazovanju. Filozofija obrazovanja kurdskog društva sada se razgranala u četiri različite filozofije, među četiri centralizirana obrazovna sustava. „Svaki sustav ima svoju filozofiju u zemljama koje su stekle nadzor nad našim podijeljenim zemljama: Irak, Turska, Iran, i Sirija“ (Baban i dr., 2012: 9).

Gunter (2008.) tvrdi kako je kurdski nacionalizam uglavnom razvijen u 20. stoljeću kao rezultat etničke reakcije protiv represivnih „službenih državnih nacionalizma“ Turske, Iraka, Irana i Sirije. Suvremeni kurdski nacionalizam rezultat je diskriminacijske, nasilne i isključive politike prema Kurdima. Hamit Bozarslan (2009) također konceptualizira odnos između Turske i grupe koja govori kurdski jezik kao antagonistički i sukobljeni. Dominacija države nad Kurdima uključuje sustavni progon, marginalizaciju i ponižavanje Kurda od 1925. Nametanje obveznog obrazovanja na turskom jeziku i vojna služba te diskriminacija kurdskih radnika u turskim gradovima pridonijela je stvaranju radikalnog kurdskog nacionalističkog identiteta. Osim politike nametanja Kurde su ignorirali u službenoj historiografiji te su

simboli turskog nacionalizma pretočeni na kurdsko područje što je potaknulo šovinistički kurdski nacionalizam. Analizirajući uspon Radničke stranke Kurdistana (PKK) tijekom 1980-ih kurdski intelektualac Altan Tan navodi kako je puč iz 1980. bio primarni faktor objašnjavajući podršku za PKK. Neselektivno državno nasilje primaran je razlog zašto se obični ljudi pridružuju pobunjeničkim organizacijama u mnogim političkim sukobima (Tezcür, 2009).

Proces etničkog stvaranja granica uključuje mnogo različitih strategija. U slučaju izgradnje nacije državne elite redefiniraju postojeću etničku skupinu kao naciju u koju se svi trebaju spojiti ili stvaraju novu nacionalnu kategoriju koja nastaje spajanjem različitih etničkih skupina. Prvi se primjer strategije naziva inkorporacija te obuhvaća temeljne aspekte izgradnje nacije u Turskoj. Druga je strategija poznata kao amalgamacija. Stvaranje nacionalnog identiteta na osnovi većinske etničke pripadnosti neizbježno uključuje stvaranje manjina koje se doživljavaju kao tuđe i politički nepouzdana za inkorporaciju ili amalgamaciju. Iz postojeće perspektive dolazi do formiranja jedinstvene kurdske kategorije koja nadilazi jezičnu, plemensku i regionalnu razliku kao rezultat politike Turske (Tezcür, 2009).

4. 7. Jezik

Kurdski jezik predstavlja kontinuitet srodnog sjeverozapadnog iranskog dijalekta koji se govori u velikom graničnom području Bliskog istoka. Većina kurdskog govornog područja zahvaća četiri različite nacionalne države: Tursku, Irak, Iran i Siriju. Najviše kurdskih govornika živi u Turskoj (10-15 milijuna), Iraku (6-7 milijuna) i Siriji (oko 2 milijuna), a ukupan se broj procjenjuje na preko 30 milijuna. Kurdski jezik povezan s iranskim dijalektom spada u indoeuropske jezike. Definiranje kurdskog jezika kod stručnjaka izaziva polemike jer postoje dva službena kurdska jezika. Jedan je od njih *Sorani* te posjeduje status službenog jezika u Iraku, a spada u južno kurdski jezik. Drugi je *Kurmandžij* koji spada u sjeverni kurdski jezik, a predstavlja službeni jezik u samoproglašenoj autonomnoj regiji Jazira u Siriji (Benedikt i Eppler, 2018).

Podjela Kurdistana bila je štetna za kurdsku naciju. Geopolitička podjela Kurdistana dovela je do rascjepa u kurdskoj kulturi i obrazovanju. Djeca koja pohađaju škole, moraju učiti jezik te zemlje. U velikim dijelovima Kurdistana djeci je zabranjeno govoriti kurdski. Ta

praksa dovela je do pojave kulturno i obrazovno iskrivljene generacije. Kulturne, tehničke, tehnološke i suvremene obrazovne metode i dalje imaju veliku i učinkovitu ulogu u rastu nacionalnih jezika. Rječnik koji Kurdi imaju u svojim vladajućim državama donosi gubitak vlastitog vokabulara. Time postupkom umanjuje se suvremeni znanstveni i kulturni aspekt jezika iako je kurdski jezik jedan od najvažnijih izvornih indoeuropskih jezika. Drugi su jezici napredovali zahvaljujući milijunima knjiga, časopisa i velikom broju lingvista, a važnost razvijanju daju kulturne institucije, škole i akademske korporacije (Baban i dr. 2012).

Veliki je broj kurdskog naroda izgubio sposobnost pričanja svog jezika. Postoje stvarne kampanje, programirane i suptilne, u kojima dolazi do jezičnog mijenjanja Kurda u Arape, Turke i Irance. Stoga ove zemlje sada imaju relativno visok postotak Kurda koji ne govore svoj materinji jezik. Ti se postoci ne smanjuju, već rastu. To je faktor koji zapravo prijeto kurdskej kulturi i naciji.

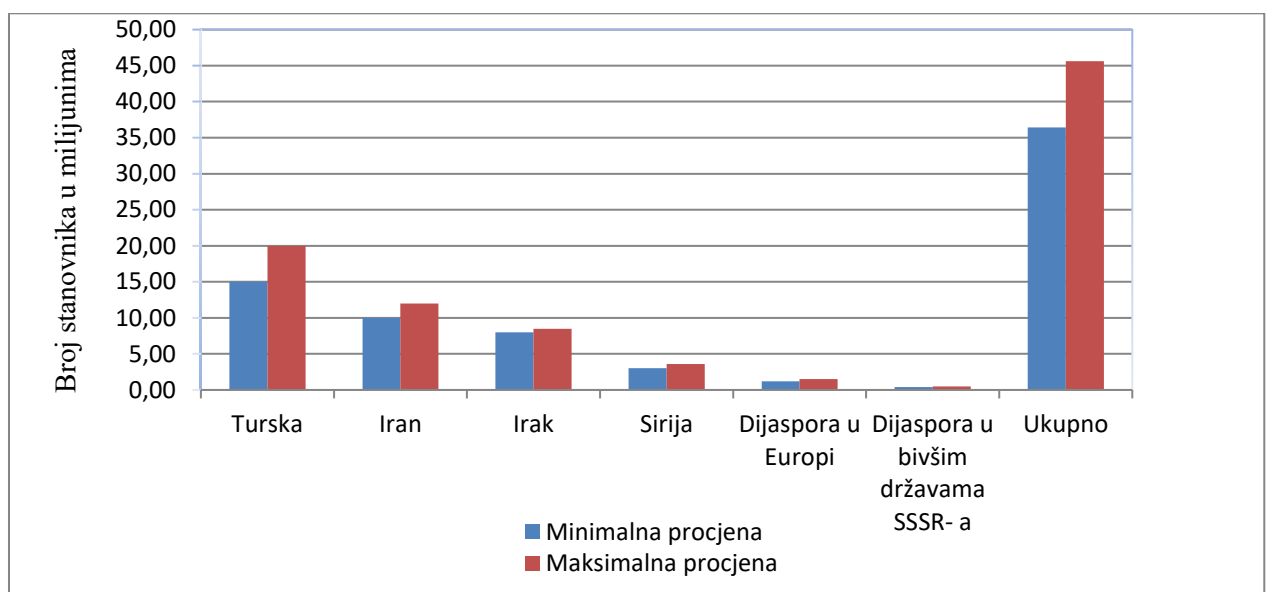
Kurdski je narod postao manjina u četiri regije gdje žive. Taj osjećaj manjine utječe na socijalnu psihologiju Kurda kroz podređenost, nepravdu, marginalnost i nesudjelovanje u donošenju odluka, a posebno unutar velikih gradova. Svrha je obrazovanja stvoriti kulturnu grupu kako bi se u zajednici postigle sveobuhvatne, uzdižuće promjene. Trenutna mala obrazovna kurdska skupina ne može postići te rezultate. „Zbog kontinuiranog i neizravnog pranja mozga, kojeg učenici dobivaju u školi, sada imaju tendenciju da poprime obilježja svojeg okruženja. Oni zadržavaju malo ili nimalo izvorne kurdske tradicije koja im omogućuje izražavanje na književnom i umjetničkom polju. Napori da se smanji jaz između ovih učenika i njihova zavičajnog društva nisu izazovni zadatak. Nesposobnost proučavanja kurdske književnosti, jezika i povijesti udaljila je učenike od svog nacionalnog identiteta, a istodobno ih izložila kontinuiranom, izravnom i neizravnom prilagođavanju“ (Baban i dr., 2012: 95).

4. 8. Demografska obilježja Kurda

Točan broj Kurda teško je odrediti jer ne postoje službene vitalne statistike koje donose brojke o njima. S obzirom na to da nemaju svoju državu, a žive u više država Bliskog istoka kao etnička manjina, nemaju svoje službene popise stanovništva. Ipak, postoji zajednica Kurda u dijaspori koja neprestano ulaže napore kako bi se objavilo što više informacija o Kurdima. Jedna je od takvih zajednica Kurdski institut u Parizu. Kurdski je

institut stvoren u veljači 1983. kao neovisna, nepolitička, svjetovna organizacija koja obuhvaća kurdske intelektualce i umjetnike iz različitih područja djelovanja kao i zapadne stručnjake za kurdske studije. Njezini su ciljevi održati znanje kurdske zajednice o svom jeziku, povijesti i kulturnom nasljeđu, pridonijeti integraciji kurdskih imigranata u Europu u svoja društva domaćina te učiniti njihovu kulturu, zemlju i sadašnju situaciju poznatu široj javnosti (URL 6).

Trenutne se procjene temelje na statistikama stanovništva za svaki odjel ili guberniju na području naselja s većinskim Kurdima. Ovoj se broju dodaje procjena kurdskog stanovništva koji žive u drugim dijelovima zemlje izvan Kurdistanu.

Slika 5. Minimalna i maksimalna procjena broja Kurda

Izvor: URL 6

Prema brojkama Kurdskog instituta u Parizu ukupno stanovništvo Kurda procjenjuje se između 36,4 i 45,6 milijuna. Najveći broj Kurda naseljava područje 23 provincije istočne i jugoistočne Anadolije, a koje uključuju provincije Sivas i Marash. Površina područja iznosi 230 000 km². Taj prostor Kurdi nazivaju Sjeverni Kurdistan, a prema podacima iz 2016. njega naseljava 14,2 milijuna stanovnika, od kojih je 86% Kurda. Osim navedenog prostora kurdske zajednice naseljavaju i veće gradove poput Istanbula, Izmiru, Ankare, Adanua, Mersine. Broj Kurda na ovom prostoru kreće se između sedam do deset milijuna. Broj Kurda u Istanbulu doseže do tri milijuna stanovnika. Zajedno s procjenama u turskom dijelu, gdje ih se nalazi oko 8 milijuna, broj Kurda u Turskoj tako dolazi do 20 milijuna što čini 25 % stanovništva Turske (Slika 5).

Treba ukazati na podatak Europske komisije iz 2014. kada je procijenjen broj Kurda u Turskoj na između 14 i 18 milijuna. Prema tim podacima nastaju predviđanja turskih demografa: ako se nastavi trend visokog nataliteta, broj Kurda činio bi većinu turskog stanovništva u Anadoliji. Opasnost koju ta mogućnost nosi predstavlja politiku prisilnog raseljavanja. Zato turske vlasti preseljavaju Kurde na zapad Turske u kojem bi se Kurdi asimilirali (URL 6).

Tablica 1. Procjena postotka Kurda u ukupnom stanovništvu država

Država	Minimum od ukupnog stanovništva (%)	Maksimum od ukupnog stanovništva (%)
Turska	19,00	25,00
Iran	13,00	17,50
Irak	25,00	27,00
Sirija	12,50	15,00

Izvor: URL 6

4. 9. Religija

Religija i nacionalizam dvije su bitne odrednice za kontrolu moći u svim dijelovima Kurdistanu. Islam je dominantna religija na prostoru Kurdistanu, a koristi se kao oružje za kontrolu stanovništva od strane hegemonijske moći. Iako ti režimi¹¹ prihvaćaju sekularizam, zapletenost je vjerskih i političkih institucija očita. Dok je u Iranu otvoreni teokratski režim, druge države prikrivaju instrumentalizaciju religije u političke svrhe. Takav primjer daje Turska u kojoj religiozni autoritet zapošljava nekoliko stotina tisuća imama. Ta je religiozna uprava pod izravnom kontrolom države (Ocalan, 2009).

Većina su Kurda muslimani, ali postoje i brojne vjerske varijacije kao što su Jezidi, drevna religija koja potječe još od antike, a prijevod označava Kult Anđela. Ime Yazdânism ili Kult anđela varijacija je kurdskog imena jedne od njegovih izoliranih grana, Jezidizam, što doslovno znači "anđeli". Samo su tri grane Kultra anđela preživjele od davnina. To su: Jezidizam, Alevizam i Varsanizam. Alevizam sada također obuhvaća nuzerizam kojeg slijedi prije svega manjina Arapa u Siriji i većina arapske manjine u Turskoj (URL 7).

¹¹ U Turskoj, Iraku i Siriji

5. Globalna i regionalna podjela Kurdistana tijekom i nakon Prvog svjetskog rata

5. 1. Definiranje ciljeva Centralnih sila u Prvom svjetskom ratu

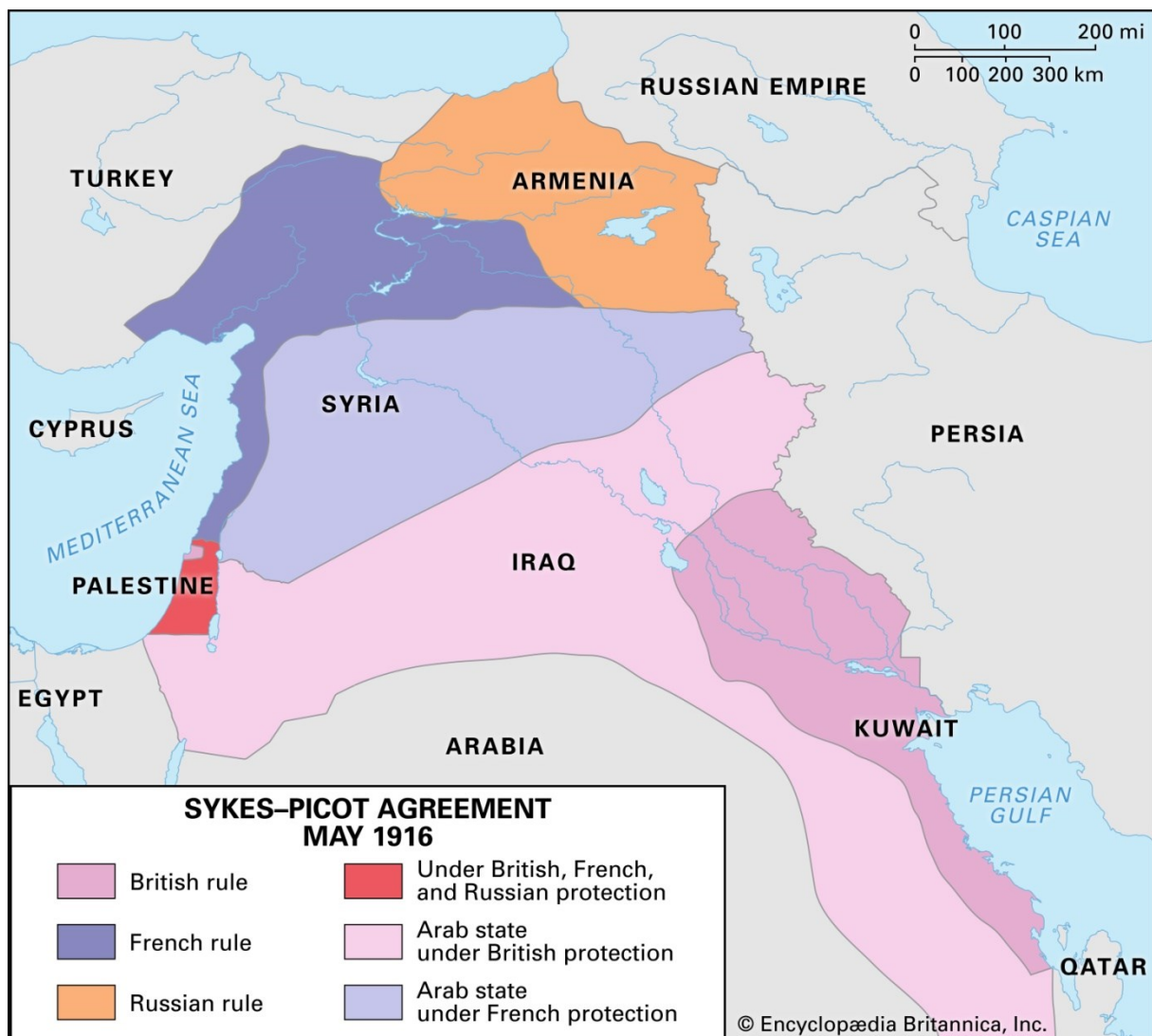
Ratni ciljevi Centralnih sila bili su različito raspodijeljeni, a Njemačka, kao dominantna članica, imala je najveće aspiracije. Glavni su ciljevi Njemačke bili usmjereni na očuvanje te zauzimanje kolonijalnih posjeda. Strateški partneri Berlina zahtijevali su širenje svog teritorija. Bugarska, jedna od Središnjih sila, definirala je svoje planove koji se odnose na poništenje odredba Drugog balkanskog rata. Sljedeća je članica Središnjih sila Turska koja se uključuje u Prvi svjetski rat s dva cilja. Prvotni je cilj bio usmjeren na borbu za opstanak svog Carstva, a drugi je usmjeren na ekspanziju, odnosno protjerivanje europskih sila iz sjeverne Afrike te Rusije iz središnje Azije. „Veliki uspjeh za Tursku bilo je potpisivanje ugovora 1916. s Njemačkom, u kojem je definirano kako niti jedna strana neće sklopiti mir dok je teritorij druge pod okupacijom. Berlin je bio odlučan boriti se dok savezničke armije ne napuste osmanlijsko tlo“ (Stevenson, 2014: 212). Taj je ugovor donio udaljavanje Berlina i Petrograda jer su potonji tražili predaju Istanbula. Zadnja je članica Središnjih sila Austro-Ugarska, a ona je imala namjeru napraviti kontrolu u Egejskom i Jadranskom moru, Balkanu te Srednjoj Europi.

5. 2. Sykes- Picot sporazum

Sykes-Picotov sporazum, koji se naziva i Maloazijski sporazum (svibanj 1916.), tajna je konvencija sklopljena tijekom Prvog svjetskog rata između Velike Britanije i Francuske, uz pristanak carske Rusije. Glavni je cilj bilo komadanje dijelova Osmanskog Carstva, a to su napravile tri tada globalne sile (URL 8).

Nakon što je dogovoreno kako će Rusija preuzeti kontrolu nad Bosporom i Dardanelima, na red je došlo pitanje kako će se podijeliti dijelovi Turske u Aziji. Pregovori su započeti u studenom 1915. godine, a konačni je sporazum preuzeo ime od glavnih pregovarača iz Britanije i Francuske, Sir Marka Sykesa i Françoisa Georges-a Picota. Tipičan predstavnik kolonijalne interesne grupe, Picot, traži područje cjelokupne Sirije (Francuska je tamo uložila u poštu i željeznice, a osim toga slali su svoje misionare), Palestinu i naftom

bogato područje Mosula u Sjevernoj Mezopotamiji. Francuzi stavljaju pod svoju „izravnu kontrolu“, tzv. „Plava zona“, sredozemnu obalu Male Azije, odnosno Turske. Uz to je stavljena kontrola uz sirijsku i libanonsku obalu. Crvena zona pod izravnom kontrolom Britanaca sadrži područje središnje i južne Mezopotamije te Akru i Haifu u Palestini. Prostor Svete Zemlje označen je kao „smeđa zona“, a ona je stavljena pod međunarodnu upravu. Neovisna arapska vlast nalazi se u unutrašnjosti između crvene i plave zone, a podijeljena je između sjeverne „A“ zone i južne „B“ zone (Slika 6). U njima Francuska i Britanija imaju povlastice u kreditima i sklapanju koncesija te isključiva prava imenovanja savjetnika. U travnju 1916. godine sporazum Sykes-Picot proširen je na Rusiju. Ruski je predstavnik ministar vanjskih poslova Sergej Sazanov, a Rusija je dobila pravo anektiranja okupiranog Erzuruma i Trabzona te uspostavu utjecaja u Kurdistanu. Ovaj je sporazum postao temelj za kolonije i utjecaj na arapskom Bliskom istoku (URL 8).

Slika 6. Podjela prema Sykes- Picotovim sporazumom svibanj 1916. Plava boja označava francusku upravu, roza boja označava britansku upravu i narančasta označava rusku upravu. Crvena bojom označen je teritorij pod zajedničkom zaštitom Britanaca, Francuza i Rusa. Svjetlo rozom bojom označene su arapske države pod Britanskom zaštitom, a svijetlo plavom bojom arapske države pod Francuskom zaštitom

Izvor: URL 8

5. 3. Mirovni ugovor u Lausannei

Prvi svjetski rat dobio je veliku potporu javnosti te euforiju velikih vođa koji su predviđali kratak rat s kojim će doći do svojih ciljeva. Dogodilo se upravo suprotno; četiri godine ratovanja s velikim brojem žrtava, preko 25 milijuna ljudi, te uništenje međunarodnog poretka. Došlo je do slamanja velikog starog sustava u kojem su dominirali Rusko, Austro-Ugarsko i Osmansko Carstvo. Mirovni je ugovor potpisan s Osmanskim Carstvom u Sevresu 1920. godine, a glavno je obilježje ugovora nova podjela Bliskog istoka. Osmansko je Carstvo moralo ograničiti vojsku na 50 700 ljudi, a financije su stavljene pod savezničku birokraciju. Važan dio predstavlja odredba koja se dotiče Kurdistanu. Naime, prema tom ugovoru Kurdistan je trebao dobiti svoju autonomiju (Stevenson, 2014).

Slika 7. Podjela Osmanskog Carstva iz Sevresa

Izvor: URL 9

Ipak, treba naglasiti kako ugovor nikad nije proveden u djelo jer ga nije prihvatila narodna skupština Turske. Tako je 1923. u Lausannei potpisan novi ugovor između Turske i koalicije Antante. Njime se poništavaju odredbe ugovora u Sevresu, a Turskoj je vraćen istočni kurdski dio, važan pomorski grad Izmir na Egejskoj obali, europski dio Turske oko Istanbula. Tim su se mirovnim ugovorom, između Turske i Saveznika, definirale granice današnje Turske Republike (Slika 7).

Prema članku 40. ugovora iz Lausanne Kurdi su dobili pravo korištenja vlastitog jezika te slobodu obavljanja vjerskog rituala jer su gledani jednako kao i nemuslimanski turski državljani: „Turski državljani koji pripadaju nemuslimanskim manjinama će imati koristi od istih postupaka i garancija kao i drugi turski državljani u smislu zakona i prakse. Konkretno, imat će jednako pravo osnivati, upravljati i nadzirati sve vrste dobrotvornih ustanova, vjerskih i socijalnih institucija, sve vrste škola i slične institucije za obrazovanje i osposobljavanje, te slobodno koristiti svoj jezik i slobodno obavljati vjerske usluge, kako bi mogli sami platiti svoje troškove“ (URL 10).

Prema članku 38. Kurdima je osigurana potpuna sloboda kretanja: „Turska vlada se obvezuje osigurati potpunu i cjelovitu zaštitu života i slobode svim stanovnicima Turske bez razlike rođenja, nacionalnosti, jezika, rase ili vjere. Svi stanovnici Turske imaju pravo na besplatno izvršavanje, bilo javno ili privatno, bilo koje vjeroispovijesti, vjere ili uvjerenja, čije poštivanje neće biti nespojivo s javnim redom i dobrim moralom. Nemuslimanske manjine uživat će punu slobodu kretanja i iseljavanja, podložno mjerama koje se primjenjuju na cijelom ili dijelu teritorija za sve turske državljane i koje turska vlada može poduzeti za nacionalnu obranu ili za održavanje javnog reda i mira“ (URL 10).

S člankom 39. Kurdima je zajamčena jednakost prava u politici i zapošljavanju: „Turski državljani koji pripadaju nemuslimanskim manjinama uživat će ista građanska i politička prava kao i muslimani. Svi stanovnici Turske, bez razlike vjere, bit će jednaki pred zakonom. Razlike u vjeri, vjerovanju ili vjeroispovijesti neće prejudicirati nijednog turskog državljanina u pitanjima koja se odnose na uživanje građanskih ili političkih prava, npr. prijem u javna zapošljavanja, funkcije i počasti ili bavljenje profesijama i industrijama. Nijedno ograničenje neće biti nametnuto slobodnoj upotrebi bilo kojeg turskog državljanina bilo kojeg jezika u privatnim odnosima, u trgovini, religiji, u tisku ili u bilo kojoj publikaciji ili na javnim sastancima. Bez obzira na postojanje službenog jezika, turskim državljanima ne-

turskog govora pružit će se odgovarajuće mogućnosti za usmenu upotrebu vlastitog jezika pred sudovima“ (URL 10).

Teritorijalni obuhvat Osmanskog Carstva predstavlja prvi dio ugovora i zahvaća 2., 3., 4. i 5. članak te definira granice Turske. Članak 2. određuje granicu s Bugarskom, od ušća rijeke Rezove do rijeke Marice. Tursko-sirijska granica određena je prema tursko-francuskim sporazumom u Ankari 1921. Granica između Turske i Iraka utvrđuje se u prijateljskom aranžmanu koji će biti zaključen između Turske i Velike Britanije u roku od devet mjeseci. U slučaju da se između dviju vlada ne postigne dogovor u navedenom roku, spor će se uputiti Vijeću Lige naroda. Problem Turske i Iraka bio je grad Mosul, a riješen je tek 1925. kada je Liga naroda odredila da Mosul pripada Iraku. Prava se pregovaračka borba vodila oko kontrole nad Bosporom i Dardanelima. Konvencija o tjesnacima trajala je trinaest godina, a zamijenjena je ugovorom u Montreuxu 1936. Na kraju je Turska preuzela kontrolu nad tjesnacima posebnim odredbama reguliranim međunarodnim trgovačkim prometom

Slika 8. Današnje granice na temelju Ugovora iz Lausanne

Izvor: URL 11

6. Regionalni geopolitički odnosi

Geopolitički odnosi globalnih sila spriječili su stvaranje neovisne kurdske države u 21. stoljeću. Kurdistan se proteže preko sedam međunacionalnih granica, a to područje predstavlja tampon zonu između ruskog i američkog utjecaja na Bliskom istoku. Svjetske sile žele prevlast na Bliskom istoku, a važan dio tog geopolitičkog sukoba jest pitanje Kurdistana. Važnu ulogu predstavljaju raspoložive dokazane rezerve nafte na Bliskom istoku. Gotovo sva sirijska i turska nalazišta nafte nalaze se u Kurdistanu dok stara polja Kirkuka u Iraku čine oko jedne trećine ukupnih naftnih rezervi te države. Zapravo, te iste gospodarske djelatnosti vjerojatno su bile glavni razlog zašto je Britanija odlučila pokrenuti proces koji je pokrenut ugovorom u Sevresu za neovisni Kurdistan nakon Prvog svjetskog rata. Zbog strateške i gospodarske važnosti teritorija bogatog nalazištima nafte u središnjem Kurdistanu Britanija ih je uključila u svoj Irački mandat dopuštajući Turskoj zauzvrat anektirati ostatak.

Dodatna prepreka kurdskej nacionalnoj slobodi leži u tome što Kurdima nedostaju politički saveznici u njihovoj neposrednoj blizini. U tom smislu, oni se izrazito razlikuju od Palestinaca koji su okruženi i općenito podržani od drugih Arapa i služe kao ujedinjujući cilj za panarapske. Kurdi ne dijele etnički identitet ni s jednim od svojih suverenih susjeda. Kurdi su žrtve vlastitog strateškog položaja i svjetskih geopolitičkih briga. Ponovno ostaju bez prijatelja na lokalnom i međunarodnom nivou.

6. 1. Kurdi u Turskoj

Iako nijedna od država Bliskog istoka nije podržala mogućnost neovisne države Kurda, nitko se više nije angažirao kao Turska da eliminiira kurdski identitet. Povijest značajne kurdske zajednice u Turskoj, gdje čine više od 20 posto stanovništva, obilježena je kronikom zločina, tragedijom i masakrom (Haddad, 2001).

Osnivač moderne Turske Mustafa Kemal Atatürk koristio je Kurde za obranu Republike od vanjskih neprijatelja. Donio je ustav koji poriče postojanje različitih kulturnih grupa u Turskoj. Svi vjerski ili etnički identiteti, osim turskog, predstavljeni su kao izazov države. Kao rezultat toga Kurde su nazivali "planinskim Turcima" i područje zvano Kurdistan postalo je poznato kao južna Anadolija. Ustavnom odredbom Mustafe Kemala, od prije gotovo 100 godina, politička se i kulturna prava Kurda nisu promijenila, tj. ostala su

zabranjena. Kao neželjenu manjinu Kurde su ignorirale, diskriminirale, deportirale i proganjale turske vlasti. Povijest Kurda u Turskoj predstavlja povijest rata, represije, povijest malih pobjeda i velikih gubitaka. Svijet je obraćao malo pažnje na kurdsku katastrofu u Turskoj, na beznađe i spektakularnu borbu naroda za osnovna prava i autonomiju (Haddad, 2001).

Stvaranjem moderne Republike Turske ukinut je kalifat; ukinuti su vjerski redovi, a povijest je napisana da odgovara potrebama nove države. "Arapska abeceda" odbačena je u korist zapadnjačke, a uveo se i novi kod odijevanja. Nakon izbacivanja multietničkog karaktera Osmanskog Carstva turska vlada započela je radikalni nacionalistički program kojim je namjeravala redefinirati Turke. Nova je nacionalistička ideologija bila različita od ideologije Osmanskog Carstva koje se oslanjalo na islam. Prema Keyder (1997: 42), ideologija je "obrambene prirode tamo gdje je nacija trebala izražavati homogenost koja proizlazi iz etničkog jedinstva i to bi jedinstvo bilo izraženo jednim glasom". Godine 1924. dolazi do zabrane kurdskog kulturnog identiteta, odnosno restrikcije gdje je svako javno izražavanje Kurda, prema zakonu o pobuni, donosi moguću smrtnu kaznu. Dolazi do potpunog ukidanja jezika, udruga, publikacija i zaklada za vjersko poučavanje. Ironija je u ukidanju kurdskog jezika u tome da je u to vrijeme samo 3% Kurda bilo u stanju govoriti turski jezik.

Kako bi ublažila pritisak i spriječila pobune, Ankara je odlučila preseliti Kurde u zapadnu Tursku: "ne-Turci i nomadi koji imaju tursko državljanstvo će se preseliti s malim skupinama u regije, gdje je turska kultura snažno manifestirana. Kada god prijete sigurnosti Turske, oni će biti izbačeni iz Turske" (Aziz, 1992: 188). Slijedom toga vlada je evakuirala manje dostupne dijelove "Kurdistana" zbog materijalnih, kulturnih, političkih, strateških razloga javnoga reda (Hazen, 1979). Kurdska su povijest, jezik i kultura ignorirani, a kurdski je identitet uništen deportacijom i rasipanjem.

6. 1. 1. Politika u Turskoj

Takvo stanje ostaje do 70-ih godina 20. st. kada na vlast u Turskoj dolazi vojska. Čim je vojska preuzela vlast 1971. godine, javljaju se ozbiljne protukurdske mjere, tolerirane od Zapada (Olson, 1992), što je donijelo oživljavanje kurdskog nacionalizma. Zapravo je u tom razdoblju nastalo više od 15 kurdskih radikalnih stranaka i pokreta koji u 1970-ima zagovaraju kurdske političke, kulturne i društvene zahtjeve, bilo mirnim putem ili oružanom

silom. Najznačajnija je od ovih skupina bila Kurdistanska radnička stranka (PKK), tajna marksističko-lenjinistička organizacija koja je trebala regrutirati socijalno-ekonomski marginalizirane ljude, a glavni je cilj stranke neovisna socijalistička kurdska država (McDowall, 2004.). PKK je u velikoj mjeri reakcija na vladine odluke kojima se poriče kurdski identitet te odbija kurdsku nacionalnu težnju za kulturnom i političkom autonomijom. Taj je pokret odigrao presudnu ulogu gurajući kurdski problem u prvi plan turske i međunarodne politike (Kutschera, 1994).

Novi je udarac Kurdima nanesen ustavom iz 1982. kada je svu vlast u svojim rukama držala vojska. Novi niz zakona zabranio je Kurdima izražavanje na materinjem jeziku, a svaki takav pokušaj definirao se kao napad na državu i njezin teritorijalni integritet. Ustav je također zabranio i sankcionirao tiskane publikacije, zapise, videokasete ili bilo kakve vrste medijske produkcije na kurdskom jeziku. Sukladno tome zabranjivano je osnivanje škola ili institucija na kurdskom jeziku. Zabranjeni su materijali o kurdskoj povijesti, kulturi i etničkom identitetu. Kurdske pjesme i kostimi nisu dozvoljeni u privatnim prigodama, a kurdska imena nisu dopuštena jer su u suprotnosti s turskom nacionalnom kulturom. Stoga su imena nasilno promijenjena, a oni koji nisu pristali na to, bili su pod prijetnjom i istragom (Haddad, 2001).

U činu koji odražava promjenu ponašanja države prema Kurdima, poznat kao "jezični zakon" (1991), turska nacionalna skupština ukinula je neke od restrikcija vezanih za kurdski jezik. On je dopušten ponovno u privatnim razgovorima, a dozvoljeni su oblici kurdskog kulturnog izražavanja, ali službeno su ostali ilegalni. Vlada je obećala ublažiti zabranu. Međutim, prakticiranje toga moglo bi dovesti do provokacije policije. Turske vlasti strahuju da bi davanje kurdskih jezičnih prava dovelo do zahtjeva za neovisnost u budućnosti (Haddad, 2001).

Turska solidarnost i jedinstvo postaje ugroženo s kurdskim pitanjem. Razlog u tome leži da se ono ne odnosi samo na Kurde, već i na ostale etničke grupe u Turskoj. Novinarstvo i novinari koji su pisali tekstove u kojima su zastupljeni prokurdski stavovi ili su zabranjeni (časopisi) ili privedeni. Načelno, sloboda izražavanja mišljenja i širenja informacija o kurdskom pitanju svedena je na minimum pod Demirelom¹² i Cillerom¹³. Tako je 14 novinara zatvoreno na razdoblje od 2 do 5 godina, a 107 zaposlenika časopisa sankcionirano je zbog

¹² Predsjednik Turske od 1993. do 2000. (URL 22)

¹³ Premijerka Turske od 1993. do 1996. (URL 22)

navodne potpore stranci PKK. Zbog toga se 1996. Turska našla na prvom mjestu popisa zemalja koje krše prava slobode tiska (New York Times, 1996). Tijekom 1998. Turska je započela proces liberalizacije, a tvrdila je da će podržati demokratsku praksu te mogućnost usvajanja građanskih prava prema kurdskim zahtjevima.

Država je poticala ublažavanje zabrana Kurdima na poljima prava. Tijekom 1990-ih godina kurdsko je pitanje u Turskoj postalo aktualnije te se o njemu sve više raspravlja. Turci su postali sve kritičniji prema pravima i djelima koje Kurdi imaju u Turskoj te se sve više gleda sa simpatijom prema kurdskim političkim i kulturnim zahtjevima. U vezi tog problema sve je više intelektualaca i političara koji su zahtijevali službeno priznanje kurdske manjine kao osnovnog ljudskog prava. Njihovo je razmišljanje takvo da se prepoznavanje kurdske kulturne autonomije ne proturječi jedinstvu turske države. Smatraju da se ta prava, koja bi dobili priznanjem, ne bi odrazila na stvaranje kurdske države. Odbijanjem priznavanja odvojenog kurdskog identiteta pretvorilo bi Kurde iz elementa kulturnog obogaćivanja Turske u oružje radikalnog procesa razdvajanja i podjela. Takvi intelektualci i političari vjeruju da je stara formula poricanja i ugnjetavanja kontraproduktivna (Haddad, 2001).

Kurdi u Turskoj, kao glavna etnička skupina, godinama proživljavaju teror. Njihove kulturne težnje sustavno su negirane, suzbijane i ignorirane. Prisiljeni su na razvitak unutar turske političke kulture, sustava i struktura. Sve dok se ne odreknu „kurdskih korijena“, njihova će socijalna prava i dalje biti uskraćivana. Tako postoji službena politika raseljavanja Kurda na mjesta udaljena od glavnog grada te političkih središta. Unatoč takvoj politici kurdski su entitet te kultura i dalje snažni. Pored kurdskog jezika, koji se uglavnom govori u selima, Kurdi tajno provode politička pisanja i književno djelovanje. Folklorne pjesme i ostale tradicije održavaju se usmeno jer je Kurdima uskraćeno službeno izražavanje (Haddad, 2001).

Potrebu rješenja kurdskih problema uvidjela je i međunarodna zajednica, stoga je međunarodni pritisak tijekom 1990-ih postao sve izraženiji. Tako je 1992. započeo proces demokratizacije i ljudskih prava koja je rezultirala fleksibilnijom službenom politikom. Naime, zahtjev Turske za pridruživanjem Europskoj uniji ovisi o njezinoj volji da poštuje ljudska i manjinska prava. Zbog toga je turska vlada prisiljena pronaći alternativu represiji te prihvatiti kurdsku stvarnost. Kako Olson (1992) tvrdi da ako kurdska prava u Turskoj ne budu zajamčena, Turska nema pravo za pridruživanje Europskoj uniji.

6. 2. Kurdi u Iranu

Prema konceptu 'ujedinjeni stojimo, podijeljeni padamo' tvore se grupacije koje se definiraju kao Kurdi i oni koji se odriču toga. Podijeljenost je uvelike pridonijela njihovom poništavanju ujedinjavanja. Postoji više razloga za očigledan nedostatak jedinstva među Kurdima. Jedan od razloga borbe između plemena predstavlja vlasništvo i kontrola zemlje. Tu se krije izvor zarade zaraćenih plemena, stoga dolazi do sukoba između glavnih poglavara plemena. Osim toga postoje razlike u mišljenjima nastala između seoskih poglavara i urbanih intelektualaca. Unatoč zajedničkoj kulturnoj baštini Kurda nesretna je stvarnost što ih odvajaju razlike. Različiti jezici i dijalekti, nedostatak zajedničkog pisma, religijska različitost, međusobno nepovjerenje, individualna pohlepa, sukob između plemenskog i urbanog načina života, kao i povijesna tendencija da neke kurdske skupine pokušaju govoriti u ime svih Kurda (Taysi i Yildiz, 2007).

Odnos između iranskih Kurda i njihovih „sunarodnjaka“ u susjednim zemljama predstavlja složenu sliku. Često su izoliraniji od ostalih Kurda, a ponekad se smatraju udaljenijim zbog kombiniranog učinaka bližeg kulturnog afiniteta s Irancima te geografske izolacije. Toj udaljenosti doprinosi i vladina represija koja navodi kako se iranski Kurd treba okrenuti sebi, odnosno koncentrirati se na svoje poslove. Neki tvrde da tradicija rezerviranosti datira iz razdoblja Osmanskog i Perzijskog Carstva (Taysi i Yildiz, 2007).

Podvrgnuti ćudljivoj politici iranski Kurdi zarobljeni su između konkurentskih država u regiji. Označeni su kao gubitnici koji su kao manjina izloženi progonima, a postali su pijuni koje kontrolira regionalna državna moć zbog granica Kurdistanu. Zbog toga se javlja kurdsko pitanje koje se postavlja između države te kurdskog nacionalizma koji se događa unutar države. Kurdsko pitanje predstavlja najvažniju suradnju u odnosima vanjske politike država u regiji, a posebno se to odnosi na Tursku, Siriju i Iran. Kurdsko je pitanje predmet regionalnog dijaloga. Taj je dijalog usmjeren na politiku demoraliziranja kurdskih prava i identiteta iako države Irana, Turske, Iraka i Sirije predstavljaju nekooperativne zemlje (Taysi i Yildiz, 2007).

6. 2. 1. Mahabadska Republika

Za vrijeme Drugog svjetskog rata Iran je podijeljen na kontrolne zone. Na sjeveru su svoju moć imali Sovjeti i Britanci, a na jugu SAD. Došlo je do promjene u državnom vrhu; naime, Reza Shah morao je abdicirati zbog potpore nacistima, a naslijedio ga je njegov sin

Mohammed Reza Pahlavi. U to vrijeme kao mladić nije kontrolirao državu pa je vlast bila u rukama saveznika. Sovjeti su tu vidjeli svoju priliku za utjecaj u regiji tako što su podržavali zapadni Azerbajdžan u svojim separatističkim težnjama. Iako Kurdi i Azeri povijesno gledano nisu saveznici, Sovjeti su se nadali da će na tom prostoru stvoriti ujedinjeni kurdsko-azerbajdžanski front (Taysi i Yildiz, 2007).

Tijekom ranih 1940-ih u iranskom Kurdistanu javlja se niz ustanaka koji je uvjetovan puštanjem i povratkom prognanih plemenskih poglavara. Glavno se uporište tog pokreta, kojem je cilj oslabiti središnju vladu, nalazi u pokrajini Zapadni Azerbajdžan. Kurdske su nacionalističke ideje širili mladi intelektualci, a baza djelovanja nalazila se u gradu Mahabadu. Tako je mala skupina državnih službenika, trgovaca i učitelja srednje klase formirala *Komalu*. Ona je nacionalistička organizacija s ciljem rada za samoupravu svih Kurda i autonomne regije u Iranskom Kurdistanu. Najprije se pozornost usmjerila na Kurde u Iranu, a nakon širenja *Komale* javljaju se novi suradnici Sovjeti. *Komala*, koja je napredovala, ubrzo je postala značajna sila. Do 1944. pokret je privukao i plemenske poglavare koji su, pridruživši se *Komali*, pomogli da ona postane pravi masovni pokret. Predstavnici *Komale* počeli su putovati u irački Kurdistan, kao i u Tursku i Siriju. U to vrijeme *Komala* je sve više bila prepoznata kao najosnovniji i najinovativniji glas kurdskih nacionalističkih težnji (Taysi i Yildiz, 2007).

Glavni predstavnik *Komale*, koji se ne nalazi u središnjem odboru stranke, kao utjecajni građanin Mahabada postao je Qazi Mohammed. Kako je kurdski nacionalni pokret jačao, tako ga je bilo potrebno uključiti u politički proces. Zbog toga se u rujnu 1945. stvara Demokratska stranka Kurdistanu (KDP) koja ima potporu Sovjeta. Na vrhu te stranke postavljen je Qazi Mohammed. Tako je došlo do proglašenja KDP-a kojim je uz potporu plemenskih poglavica, časnika sovjetske Crvene armije i Mustafe Barzanija¹⁴ stvorena 22. siječnja 1946. Kurdska Republika Mahabad.

Republiku Mahabad u velikoj je mjeri podržalo iračko pleme Barzani. Međutim, iranska su plemena neredovito nudila podršku. Neki plemenski vođe podržavali su Mahabad jer je to bila jedina alternativa središnjoj iranskoj vladi. Drugi su, međutim, bili sumnjičavi prema vodstvu Republike. Ti plemenski sukobi bili su velika prepreka na putu nacionalnog jedinstva potrebnih da Republika postigne status održivog političkog subjekta. Stoga, Qazi Mohammed odlučuje formirati nezavisnu kurdsku nacionalnu vojsku kako bi se oslobodio

¹⁴ Plemenski vođa moćnog plemena Barzani iz Iraka

plemenskih briga tako da je njezina lojalnost bila samo prema Republici Mahabad. Ova je vojska značajna jer su postali *Pešmerge*, ili narodna vojska kurdskog nacionalnog pokreta, koja je i danas aktivna (Taysi i Yildiz, 2007).

Unatoč svojim nedostacima Mahabad je ubrzo postao centar kurdskih nacionalističkih težnji. U razdoblju od siječnja do prosinca 1946. postojao je veliki osjećaj šireg kurdskog identiteta, a kurdski je jezik doživio razdoblje rasta jer su istaknuti intelektualci i učitelji naglašavali da se Kurdi moraju udružiti i istražiti zajednički jezik. Kurdi su zamoljeni da prošire kurdski jezik, unatoč različitim dijalektima, i potaknuti su da istraže i druge kurdske dijalekte.

Republika Mahabad dodatno je potvrdila svoju neovisnost od Irana potpisivanjem 20-godišnjeg sporazuma o prijateljstvu s novouspostavljenom vladom druge odcijepljene republike tog vremena, Republikom Azerbajdžan sa sjedištem u Tabrizu. Međutim, taj sporazum nije uspio jer je postalo jasno da su vođe azerbajdžanskog pokreta, koje su Sovjeti podržavali u većoj mjeri nego Kurdi, očekivali da će Mahabadska Republika biti podređena njihovoj vlastitoj.

Rasle su napetosti između Kurda i Azera jer su Azeri formulirali sporazum s Teheranom za koji su Kurdi smatrali da ih prodaju kako bi dobili pravno priznanje. Qazi Mohammed pokušao je pregovarati s Teheranom kako bi ojačao kurdsku poziciju. Ovi su razgovori, iako su trajali neko vrijeme, u konačnici bili bezuspješni jer su Iranci tvrdili da je Kurdistan dio Azerbajdžana. U međuvremenu, iranska je vlada započela opsežan pothvat osmišljen da uvede red u zemlju, eliminira obje nove republike i okonča sovjetsko miješanje u njihov teritorijalni integritet. Ubrzo je Crvena armija započela povlačenje trupa i Azerbajdžanska je Republika pala u prosincu 1946. Iranska je vojska ušla u Mahabad istog mjeseca, a čelnici republike pružili su mali otpor. Qazi Mohammed i nekoliko vođa Mahabada bili su uhićeni, a nakon suđenja Qazi Nehov brat i rođak obješeni su na Mahabadovom središnjem trgu 31. ožujka 1947. godine. Masovna pogubljenja u gradovima iranskih Kurda uslijedila su nakon toga, a cjelokupna infrastruktura Republike bila je uništena. Barzani su se, sa svoje strane, povukli i nakon dugog putovanja kroz Tursku, Iran i Irak konačno potražili utočište u Sovjetskom Savezu u lipnju 1947. (Taysi i Yildiz, 2007).

6. 2. 2. Vanjska politika Irana i njezin utjecaj na položaj Kurda

Iran i Turska angažirali su se u suradnji protiv Kurda jer su strahovali od postojanja neovisne kurdske države s vlastitim teritorijalnim integritetom i sigurnosti. Odnos Irana i Turske temeljito se promijenio nakon Iranske revolucije 1979. Tursku je brinulo stanje u Iranu jer je Turska bila u problemu od 1973. kada je na vlasti bila koalicijska vlada. Nemogućnost ili nespремnost vlade da zaustavi nemire dovela je do razdoblja stalnog straha javnosti koji je rezultirao pučem 12. rujna 1980. Tim je pučem došlo do umanjivanja slobode i građanskih prava, a posebno se to odnosilo na Kurde i na politički lijevo orijentiranu struju.

Opasnost koju je Ankara vidjela u Iranskoj revolucije jest eventualni njezin neuspjeh; ako se to dogodi, otvara mogućnost formiranja kurdske države. Taj se problem javio tijekom sličnih događaja u Iraku¹⁵. Zbog toga je islamski nacionalizam naveo Tursku na oprezan stav prema Iranu. Uvidjevši korist u trgovini tijekom Iransko-iračkog rata, od 1980. do 1988., nastaju tri glavne politike u odnosu s Iranom: mirna koegzistencija, neutralnost u Iransko-iračkom ratu i iskorištavanje rata za ekonomsku dobit.

Nakon završetka Iransko-iračkog rata obnovljena je suradnja Turske i Irana. Prva se stavka dogovora temeljila na gospodarskoj suradnji, a odnosila se na zajedničku želju dijeljenja naftnih i plinskih resursa preko cjevovoda. Drugi je dio vezan za politiku ublažavanja nacionalističkih ekspanzijskih težnji u srednjoj Aziji. Naime, smatralo se kako bi post-sovjetske države mogle spasti u sferu utjecaja Turske i Irana. Treća stvar oko koje su raspravljale države jest dogovor o sferama utjecaja na sjeveru Iraka, prostor koji je većinski naseljen Kurdima i gdje se potencijalno stvarala samostalna kurdska država. Na kraju svega Irak je postao neutralno tlo u kojem su Iran i Turska spletkarile s iračkim Kurdima u posredničkom rivalstvu. Tim postupkom oni ne ugrožavaju vlastiti teritorij, a zbog toga dolazi do većih sukoba unutar kurdskog stanovništva koje vodi destabilizaciji regije i znatnim gubitcima života (Taysi i Yildiz, 2007).

U ranim 1990-ima nastaje svojevrsni sporazum između Irana, Turske i Sirije u kojem navedene zemlje stvaraju niz sigurnosnih protokola u svrhu sprječavanja neovisne kurdske države te ograničavanja kurdske nacionalne kretanja na širem Bliskom istoku. Svakih su se šest mjeseci sastajali ministri vanjskih poslova kako bi odlučili koje mjere provoditi, a dužnosnici nižih razina imali su češće sastanke. Glavno je načelo dogovora suzbijanje

¹⁵ Sukob na relaciji Iran- Irak

terorističke organizacije pri čemu niti jedna država ne bi dopustila egzistenciju takvog režima na njihovom tlu (Taysi i Yildiz, 2007).

Pojava prvih napetosti između Iraka i Irana seže u sedmo stoljeće; naime, tada su Arapi porazili Perzijance i time stvorili konfuziju na Bliskom istoku. Te su se napetosti nastavile dalje u povijesti, a to je očigledno izraženo nakon pada Osmanskog Carstva. Tim slijedom formiraju se neovisne arapske države s panarapskim pokretom, a nasuprot tome stoji Iran te izraženi iranski nacionalizam. Dvije dominantne države, Iran i Irak, žele kontrolu nad regijom kako bi postale glavni pokretači politike i ekonomije na Bliskom istoku (Taysi i Yildiz, 2007).

Kurdsko se pitanje u Iraku aktualizira u odnosima dviju država svrgavanjem iračke monarhije 1958. Teheran uviđa kurdsko pitanje kao snažno vojno i političko oružje protiv Bagdada. Ipak, korištenje Kurda kao političko oružje nije ograničeno samo na Iran jer je Irak pokušao kurdsko pitanje riješiti tako da se ustupci daju Mustafi Barzaniju. Vlast se u Iraku mijenja ponovno 1968. kada vodstvo preuzima panarapska stranka Baas. Zbog toga Barzani traži autonomiju za sjeverni dio Iraka u kojemu Kurdi imaju većinu stanovništva. Kako vrh stranke Baas ne odobrava taj postupak, Barzani uz potporu Irana, provodi pobunu na sjeveru zemlje. Sve je riješeno Alžirskim sporazumom 1975. u kojem su Kurdi ponovno izigrani i ostavljeni kao pijuni. Sporazumom je utvrđena granica Irana i Iraka u kojem se Irak odrekao plovnih puteva u Shatt-alArabu dok se zauzvrat Iran odrekao potpore Barzaniju. Upravo su ti teritorijalni ustupci jedni od razloga rata jer je Shatt-alArab bio jedini irački pristup Perzijskom zaljevu (Taysi i Yildiz, 2007).

Geopolitički pomaci imali su dalekosežne posljedice u kojima se promijenio odnos snaga u regiji s pogledom na Kurde te iranskim vanjsko-političkim odnosima. Očito je da Teheran smatra da povećani utjecaj u Iraku predstavlja mnoge koristi povezane s SAD-om i Europskom unijom. Zbližavanje Irana i Iraka imalo je raznovrsne posljedice po odnose Turske i Irana. Turska je pozdravila povećani utjecaj Irana u Iraku ako bi to ojačalo teritorijalno jedinstvo Iraka. Taj se čin provodi pružanjem iranske podrške iračkim šijitima na jugu države (Taysi i Yildiz, 2007).

Iran je doživio dramatičan pomak u vanjskoj politici izgrađenoj na revoluciji 1979. Za vrijeme vladavine Mohammeda Reze, Iran je održavao jake veze sa zapadom te se smatrao državom klijentom, a posebno se to odnosilo na SAD. Modernizacija je bila ključni koncept u šahovoj viziji Irana, a najveća potpora dolazila je upravo sa Zapada. Suprotno tome ajatolah

Homeini te revolucionarne snage izrazile su sumnju prema zapadnjačkim utjecajima te su ih optužili za gotovo svaki problem koji je opterećivao zemlju. Glavni smjer doktrine, koju je provodio Homeini, zasnovan je na uvjerenju propadanja islamskog društva i kulture. On predstavlja to kao klanjanje zapadnim nacijama u kojem se suštinski gubi istiniti islamski put što vodi do nereda. Ta je univerzalna retorika bila povijesno prisutna i još se uvijek koristi u suvremenom diskursu brojnih skupina i organizacija muslimanskih nacija (Taysi i Yildiz, 2007).

Kurdski nacionalni pokret u iranskom Kurdistanu rezultat je spontane reakcije lokalne zajednice koju predvodi mlado i civilno društvo. Kao i kod ostalih zanemarenih etničkih manjina u Iranu, Kurdi koriste prostor koji im je na raspolaganju potaknut tehnologijom i porastom razmjene informacija. Žene sudjeluju u promicanju pokreta te predstavljaju različitu sliku tradicionalnog kurdskog društva. Politički je najpriznatija stranka KDP koja artikulira interese iranskih Kurda. Druga je stranka, koja doživljava procvat i rastući broj članova, *Komala*, dinamična i inovativna stranka koja se posljednjih godina uzdiže po broju glasova. Trenutno političko stanje u iranskom Kurdistanu predstavljaju dvije strane. Jedna je tradicionalna koju zahvaćaju KDP i *Komala*, a koji su odbacili oružanu borbu protiv države. Druga strana vuče svoje korijene izvan iranskog Kurdistanu i naziva se PJAK¹⁶. Njihova se ideologija, metodologija i politička stvarnost zalažu za aktivno djelovanje protiv države, a povezani su i s PKK-om. Tradicionalna strana vidi napredak iranskih Kurda preko djelovanja intelektualaca u gradovima. Jedan je od takvih primjera predstavljao časopis *Sirwan Weekly*, na kurdskom jeziku s najvećom nakladom u Iranu koji svoje čitatelje ima i izvan regije Kurdistanu. Ipak, časopis je 2006. zabranjen kao posljedica represije. Podjela unutar iranskih Kurda izražena je s idejom neovisne kurdске nacije. Kod većeg dijela iranskih Kurda izražen je stav kako kurdská prava i autonomija proizlaze iz okvira iranske države dok se kod manjine ta ideja vidi kroz širi neovisni Kurdistan i teritorijalni nacionalizam (Taysi i Yildiz, 2007).

6. 3. Kurdi u Iraku

U svojoj modernoj povijesti Kurdi u Iraku započinju proces uzdizanja kao etničke manjine. To je rezultat novih globalnih odnosa koji su zahvatili Irak i Tursku početkom 21.

¹⁶ The Kurdistan Free Life Party, ljevičarska oružana skupina Kurda u Iranu koja traži određeni stupanj autonomije za Kurde u Iranu (URL 23)

stoljeća. Američki rat u Iraku te svrgavanje predsjednika Sadama Huseina omogućili su stvaranje kurdske regionalne vlade. Ta je vlada postala otok demokratske stabilnosti, mira i rastućeg gospodarstva kao autonomni dio saveznog, demokratskog Iraka nakon Sadama Huseina. Nadalje, uspješna kandidatura Turske u Europsku uniju ima dodatnu važnost jer bi trebala omogućiti demokratska prava svakoj etničkoj grupi (Gunter, 2008).

Sjedinjene Američke Države pokreću rat protiv Iraka 19. ožujka 2003., a glavni je cilj rata rušenje iračkog predsjednika Sadama Huseina. Razlog zbog kojeg se SAD obračunao s režimom navodno je iračko pomaganje međunarodnom terorizmu. (URL13) Osim toga, u medijima se neprestano promovira potreba ratovanja u Iraku, a jedan se od glavnih razloga pojavljuje u časopisu *Vanity Fair*. Problem je bio u postojanju balističkog raketnog sustava dugog doseg, a što je potvrdio jedan irački prebjeg. Nakon toga potpredsjednik SAD-a Dick Cheney daje izjavu za javnost: “Mnogi od nas uvjereni su da će Sadam Hussein steći nuklearno oružje prilično brzo“ (Yildiz, 2004: 95). Tom se izjavom požurivalo na sukob u Iraku. SAD je dobio podršku Britanije kao članice UN-a. Tadašnji premijer Tony Blair predstavio je parlamentu dokaze britanskih obavještajnih službi o iračkom posjedovanju biološkog i kemijskog oružja.

Svrgavanjem Sadama Huseina uspostavlja se nova iračka vlada koja nema stabilnost. Irački Kurdi minimalno žele uspostaviti autonomnu saveznu državu u Iraku nakon Sadama Huseina.

6. 3. 1. Rat u Iraku 2003.

Postoje dva vrlo bitna razloga zašto Kurdi imaju važnu ulogu s ratom u Iraku. Prvi je bio vojni, a odnosio se na *Pešmerge*¹⁷ koji su bili od velikog strateškog značenja za odvijanje rata. Drugi se nalazio u tom prostoru iračkog Kurdistanu jer se vjerovalo da je to uporište al-Qaide. Suradnja SAD-a s iračkim Kurdima odvijala se preko PUK¹⁸-a i KDP-a, a dvije stranke koje su omogućile okupljanje 80 000 *Pešmerga*, zauzvrat su tražili jamstva SAD-a s kojim bi dobili autonomiju u Iraku poslije svrgavanja Sadama Huseina.

Glavne su borbe na sjeveru Iraka vođene protiv AAI -a¹⁹. Prva zračna ofenziva donijela je rezultate, a dogodila se u noći 26. ožujka 2003. gdje su *Pešmerge* i američke

¹⁷ Vojska Kurdske demokratske stranke (KDP) (Yildiz, 2004)

¹⁸ Domovinska unija Kurdistan, osnovana u Siriji, ali djelovala i na prostoru Iraka (Yildiz, 2004)

¹⁹ Ansar al- Islam, grupa sunita iz Iraka i Sirije koja je povezana al- Quaidom (Yildiz, 2004)

specijalne snage protjerale AAI na planinski teren. Takvom su taktikom nastavile združene kurdsko-američke snage daljnje napredovanje prema Kirkuku i Mosulu koje je držala iračka vlada. Istovremeno je vođena operacija s juga zemlje prema Bagdadu, a njegovim padom 9. travnja prestaje otpor na sjeveru. Vladine su trupe pobjegle dopustivši ulazak *Pešmerga* u Kirkuk. Vidjevši kako Kirkuk tako lako pada, iračke su snage u Mosulu odlučile predati grad. Nakon toga počeli su neredi zato što je taj prostor prebrzo zauzet, a na području sjevernog Iraka, nije bilo dovoljno snaga za potpunu kontrolu prostora. Počinjeni su zločini između Kurda i Arapa zbog čega su zabrinuti bili i Turci. Kako bi bili u punom stanju pripravnosti, postavili su na granice s Irakom 70 000 vojnika koji su bili potpunoj pripravnosti za rat. Tenzije, koje su se događale na granici između Iraka i Turske, predstavljale su problem SAD-u koje nisu htjele rat između Kurda i Turske. Zbog toga dolazi do dogovora između SAD-a i Turske. Naime, prema tom su dogovoru *Pešmergi* obećali povlačenje s područja Mosula i Kirkuka kada situacija bude pod kontrolom Amerikanaca. Nadalje, Turci su mogli slati svoju izvidnicu na zaraćeno područje, a general Hilmi Ozkok obećao je savjetovanje i mirovnu akciju s SAD-om. Zauzvrat su SAD obećale pomoć uzdrmanoj turskoj ekonomiji od milijardu američkih dolara (Yildiz, 2004).

6. 3. 2. Politika u Iraku

Kurdska regija u Iraku priznata je iračkim ustavom iz 2005. godine kao dio autonomne regije u granicama savezne države Irak. Regija se odnosi na područje podijeljeno u četiri namjesništva: Arbil, Sulejmanija, Duhok i Halabja koje zauzimaju sjeveroistok Iraka, a pod kurdskom su kontrolom od 1991. To je područje koje zauzima 40.643 km². Regija ima i svoj službeni parlament koji je aktivan od 1992. Parlament Kurdistana demokratski je izabrano zakonodavno tijelo u regiji. Parlament se sastoji od jednog doma. Njegove su glavne funkcije ispitati prijedloge novih zakona (za nadzor vladine politike i uprave) i raspravljati o glavnim svakodnevnim problemima. Temeljna su načela parlamenta: demokracija, pluralizam, odgovornost, uključenost, otvorenost i zastupljenost svih naroda u regiji Kurdistan. Zastupnici se biraju narodnim glasanjem, a broj je zastupnika u parlamentu 111. Parlament Kurdistana predvodi predsjednik kojem u njihovim dužnostima pomaže zamjenik predsjednika i tajnik (Khedir, 2020).

Kao što je predviđeno saveznim ustavom Iraka, parlament ima značajnu moć rasprave i donošenja zakona o politici u širokom rasponu područja: zdravstvene usluge, obrazovanje i

osposobljavanje, policija i sigurnost, okoliš, prirodni resursi, poljoprivreda, stanovanje, trgovina, industrija i investicije, socijalne usluge i socijalna pitanja, promet i ceste, kultura i turizam, sport i slobodno vrijeme te drevni spomenici i povijesne građevine (Khedir, 2020).

Kurdistski parlament dijeli zakonodavnu vlast sa saveznim vlastima u sljedećim područjima (iako prioritet imaju zakoni kurdistskog parlamenta): carina, električna energija i njezina distribucija, opće planiranje i unutarnji vodeni resursi. Uz to, prema članku 121. iračkog saveznog ustava, parlament Kurdistana ima pravo izmijeniti primjenu iračkog zakonodavstva koje spada izvan isključivih ovlasti saveznih vlasti (URL 14).

6. 4. Kurdi u Siriji

Važan utjecaj u arapskom svijetu imaju Muslimani s Arapskog poluotoka koji su osvojili područje Sirije u prvoj polovini 7. st. Nakon osvajanja došlo je do miješanja Arapa s kršćanskim stanovništvom, većinom nestorijancima i monofizitima. Prednost koju su posjedovali pripadnici muslimanske vjere jest kontrola zemlje. Naime, oni su bili vlasnici zemlje, a samim su time kontrolirali i novčani sustav. Osim toga, navodi se kako “kršćani i Židovi nisu smjeli nositi oružje, svjedočiti na sudu protiv muslimana, ženiti se muslimankama, a morali su plaćati i posebne poreze“ (Kasapović,2016: 315).

Pad arapske moći u Siriji događa se kada se mijenjaju dinastije, odnosno kada Omejidsku dinastiju zamjenjuje Abasidska dinastija, a samim se time mijenja i centar moći. To više nije Damask, već Bagdad. Nova vlast u Siriji dolazi početkom 16. stoljeća. kada ju osvaja Osmansko Carstvo. Zemlja je tada bila u rasulu, a trgovina, koja se oslanjala na trgovačku rutu koja prolazi Sirijom, je osiromašena. Pronađene su nove pomorske rute koje nisu zahvaćale sirijsku obalu. Zbog toga je proizvodnja pšenice usmjerena na plodan teren gdje je primarno značenje imala poljoprivreda.

Padom osmanske moći sljedećih nekoliko stoljeća situacija u Siriji počinje poprimiti drugačiju sliku. To je razdoblje započelo 1831. pohodom Ibrahim Paše²⁰ i osvajanjem sirijskog teritorija. „Njegova se vladavina smatra početkom modernizacije države: jačanja središnje vlasti, snažnije kontrole područja izvan velikih gradova, reguliranja prikupljanja

²⁰ General osmanskog vilajeta Egipta (njegov otac Muhamed Ali- paša šalje ga u Siriju na zadatak u kojem treba staviti Siriju pod egipatsku kontrolu) (Kasapović, 2016).

poreza, reforme pravosuđa i sl. Uspostavljena je veća ravnopravnost drugih zajednica s muslimanima, osnivane su državne škole, a stranim je misionarima dopušteno osnivanje vlastitih škola“ (Kasapović, 2016:319). Time je ojačala trgovina, a samim time trgovci se dižu u svom položaju te se približavaju zemljoposjednicima. Egipatska uprava u Siriji nije dugo potrajala; unutarne nemire izazvali su ugroženi zemljoposjednici potpomognuti Osmanskom upravom koja je bila u dobrim odnosima s njima. Osim toga, umiješani su bili Britanci i Rusi, kojima nije odgovaralo da se zadrži egipatska dinastija u Siriji. Tako su britanski i ruski brodovi onemogućili komunikaciju Egipta i Sirije pa se zbog toga Ibrahim paša povukao iz Sirije 1841.

Prema procjenama kurdskog instituta u Parizu broj Kurda u Siriji kreće se oko tri milijuna, a najviše ih živi na sjeveru, uz granicu s Turskom. Na tom području počinju restrikcije kurdskih prava i jezika s francuskim mandatom u Siriji (1920.-1946.). Nezadovoljstva se javljaju s prosvjedima već 1928. kada Kurdi traže veća prava koja su im bila uskraćena do kraja Drugog svjetskog rata. Nakon Drugog svjetskog rata prostor Sirije dolazi pod kontrolu Britanaca. Nastavak Kurdskih problema u Siriji događa se 1961. kada dolazi do pobune Kurda u Iraku. Ta se pobuna odrazila na izvanredni popis 1962. gdje je sirijska vlada 120 000 Kurda klasificirala kao strance. Zbog toga je nastao zakon u kojem Kurdi nemaju pravo glasanja, posjedovanja imovine, tvrtke, profesionalnog posla te zabrane braka sa sirijskim građanima. Politika identificiranja stranaca imala je ulogu arabizacije sjeveroistoka Sirije zbog bogatih resursa na tom području.

6. 4. 1. Politika u Siriji

Na početku Arapskog proljeća 2011. godine pojedini se Kurdi nisu htjeli pridružiti toj borbi. Razlog tome predstavljaju pobune u kojima su bili u manjini, a primjer je incident na nogometnoj utakmici u Qamislju iz 2004. Neredi su započeli provokacijom gostujućih navijača koji su postavili transparent Sadamu Huseinu, a zbog toga su se navijači međusobno gađali kamenjem. U priču se uključila i sirijska vojska koja je ubila tri Kurda na stadionu. Demonstracije su se proširile sljedećeg dana kada su snage sirijskog režima pucale na sprovođu žrtava sa stadionu, a rezultat toga bile su nove kurdske civilne žrtve. Nakon toga na ulice izlaze Kurdi, pogotovo studenti s područja Alepa, Damaska i Al- Hasaka. Sve je riješeno kada su sirijske sigurnosne snage postavile kontrolne zone na kurdskom području, a zbog prosvjeda kurdski su studenti izbačeni sa sveučilišta (URL 15).

Nakon toga utjecaj Kurda u tim prosvjedima raste, a pokazatelj je toga vođa sirijske oporbe sa sjedištem u Istanbulu Kurd Abdulbaset Sied. Na početku građanskog rata u Siriji Kurdi formiraju YPG²¹ koji vrši operacije na sjeveru Sirije. Politička se vlast dijelila između Stranke demokratske unije (PYD) i Kurdske nacionalne vijeća. Koalicija nije dugo potrajala zbog različitog stajališta. PYD je smatrala kako Kurdi na sjeveru zemlje trebaju biti samostalni dok su u vijeću smatrali kako trebaju surađivati s drugim arapskim protuvladinim strankama poput Sirijskog nacionalnog vijeća. Uprava sjevera Sirije ostaje u rukama PYD koja 2014. uspostavlja entitet Rojava s tri okruga: Afrin, Jazira i Kobani (Jojić, 2018).

Postoji nekoliko razloga zbog kojeg dolazi do prosvjeda u Siriji 2011. godine. Na vlasti se nalazi Bashar al-Assad koji promovira sekularizam, „demokraciju koju treba vremena“, te progon političkih neistomišljenika. Osim navedenog, u državi je prisutna korupcija koja kreće od samog vrha i obitelji al-Assad te kontrola medija i društvenih mreža. Stranka režima Arapska je socijalistička stranka Ba'ath kojoj je svrha ujedinjenje svih Arapa te borba protiv vanjskih neprijatelja: Izraela, SAD-a, Saudijske Arabije i Turske. Sukob između prosvjednika i vlasti eskalirao je 18. i 19. 3. 2011., a vlasti su reagirale nasiljem nad prosvjednicima. Međunarodna javnost, predvođena SAD-om i Europskom Unijom, osudila je al-Assadov postupak te nameće ekonomske sankcije Siriji.

U rat je uključeno nekoliko grupa: „sirijske oružane snage i međunarodni saveznici²², labav savez uglavnom sunitskih oporbenih pobunjeničkih skupina (kao što je Slobodna sirijska vojska), selefijske džihadističke skupine (uključujući grupu al-Nusra i Tahrir al-Sham), mješovite kurdsko-arapske sirijske demokratske snage (SDF) i Islamska država Iraka i Levanta (ISIL)“ (URL 16).

Sirijski su se Kurdi 2014. suočili s novim neprijateljem, Islamskom državom, koja je preuzela kontrolu nad velikim dijelom istočne Sirije i uspostavila samoproglašeni kalifat u gradu Raqqa. Kako su se SAD i njihovi saveznici pridružili borbi protiv Islamske države, tako su sirijske Kurde izabrali za svoje najpouzdanije partnere i borce. S vremenom su SAD potaknule neka arapska plemena na tom području da se pridruže proširenom vojnom entitetu Sirijske demokratske snage (SDF) kako bi ove snage učinile privlačnijim etničkim arapskim stanovnicima istočne Sirije iako je vodstvo ostalo kurdsko. Kurdi su bili saveznici Amerikancima sve do pada Islamske države 2019., a nakon toga SAD se povlače s područja

²¹ Jedinice za zaštitu ljudi, Yekîneyên Parastina Gel (Kurdske paravojne postrojbe) pod kontrolom Stranke demokratske unije (PYD) (Jojić, 2018).

²² Iran i Rusija

Sirije. Povlačenje je otvorilo put Turcima i njihovim sirijskim saveznicima za invaziju na to područje ubivši stotine kurdskih boraca i civila što je dovelo do iseljavanja više od 100 000 sirijskih Kurda u sjeverni Irak (URL 17).

7. Zaključak

Tema su ovog rada Kurdi i njihov život na području Bliskog istoka. Tradicionalni način života, kojeg karakterizira uzgoj ovaca i koza na prostoru mezopotamskih ravnica i visoravnima Turske i Irana, predstavlja Kurda nomada. Kurdska područja predstavljaju značajnu geostratešku važnost jer kontroliraju značajnu količinu nafte i vode u zemlji. Glavna jedinica u tradicionalnom kurdskom društvu bilo je pleme koje je obično predvodio šaik ili aga. Zemlja je bila glavni izvor prihoda na kojoj su kurdska plemena temeljila ekonomiju, ali s vremenom kurdsko je područje zahvatio proces urbanizacije. Kurdi su služili kao ratnici u razvijenom srednjem vijeku. Prema aktualnim podacima Kurdi još uvijek nastanjuju svoj posjed koji su nastanjivali prije podijele u Prvom svjetskom ratu. Nacionalne se ideje javljaju zbog teroriziranja te poricanja građanskih prava i jezika. Nacionalne se ideje javljaju prvo u Turskoj, a povezane su s političkom strankom PKK kojoj je cilj uspostava neovisne socijalističke kurdske države. Prema ugovoru u Sevresu trebali su dobiti državu koja bi ih ujedinila, ali to nije nikada provedeno. Globalne sile 20. stoljeća, Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska, imale su namjeru stvoriti kontrolne zone na prostoru Bliskog Istoka. Jedna je od tih zona usmjerena na Osmansko Carstvo, odnosno formiranje nezavisnog Kurdistan na tom području. Taj je pokušaj uspostave kontrole propao formiranjem Turske i dolaskom Mustafe Kemala Atatürka. On je reorganizirao državu zbog nepovoljnog ugovora u Sevresu iz 1920. Stoga nakon tri godine borbe nastaje novi ugovor Turske i Saveznika, a potpisan je 1923. u Lausannei. Tim je ugovorom potvrđena Turska Republika u kojoj su Kurdi predstavljeni kao planinski Turci. Nacionalni otpor jača u drugoj polovici 20. st. Najbolji je primjer toga uspostava kratkotrajne Mahabadske Republike na prostoru Irana. Republika je bila osuđena na propast jer nije imala saveznike koji bi podržali njihovu egzistenciju. Prvotno je Mahabadsku Republiku podržavala globalna sila SSSR. Za vrijeme kratkotrajnog postojanja Mahabadske Republike stvorena je stalna vojska *Komala* i sloga velikih plemena s plemenom Barzani na vrhu. Ipak, vojnom organizacijom Irana te sovjetskim napuštanjem provincije Zapadni Azerbajdžan, Mahabadska je Republika osuđena na propast. Kurdsko je pitanje u Turskoj povezano s političkom strankom PKK, a kojoj je cilj uspostava neovisne socijalističke kurdske države. Kurdsko pitanje nadilazi granice država i suštinski je povezano sa stabilnošću Bliskog istoka. Pravi se primjer nalazi u građanskom ratu u Siriji gdje su Kurdi prvotno podržani od strane SAD-a, a potom ostavljeni na cjedilu zbog američkog savezništva s Turskom. Irački su Kurdi izborili autonomno područje na sjeveru Iraka, a to su dobili zahvaljujući svrgavanju iračkog diktatora Sadama Huseina. Sve dok dotično stanovništvo ne

dobije prava koja im pripadaju, vodit će se borbe koje uzrokuju stalnu nestabilnost. Države traže vojna rješenja koja rezultiraju gubitkom života i resursa. Kurdsko društvo kreira naciju koja je ograničena u prostoru zbog granica između država Bliskog istoka. Te su granice rezultat političkih konflikata globalnih sila tijekom 20. st.

8. Literatura

1. Anderson, B. (1990): *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Zagreb: Školska knjiga
2. Aziz, N. (1992) *Kurdistan: People, History, Culture*, Nürnberg, 180- 190.
3. Baban M. J., Heshmati A. i Dilani A. (2012): *Perspectives on Kurdistan's economy and society in transition*, New York, Nova Science Publishers
4. Benedikt, J. i Eppler, E. (2018): *A perceptual dialectological approach to linguistic variation and spatial analysis of Kurdish varieties*, Journal of Linguistic Geography 5, 109–130.
5. Bozarslan, H. (2009): *Kurds and the Turkish State*, Cambridge University Press
6. Bulloch, H. i Morris, J. (1991): *No Friends but the Mountains: The Tragic History of the Kurds*, London
7. Gunter, M. (2008): *The Kurds ascending: The evolving solution to the Kurdish problem in Iraq and Turkey*, New York
8. Haddad, S. (2001): *Kurdi u Turskoj: kontekst i sadašnji status*, Migracijske i etničke teme 17 (1-2), 87-102.
9. Hazen, W. E. (1979): *Minorities in Revolt: The Kurds of Iran, Iraq, Syria and Turkey*, New York,
10. Jojić, S. (2018): *Kurdski faktor u sirijskom građanskom ratu: regionalne implikacije i dometi njihovih nastojanja*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu 9 (35), 36-44.
11. Kasapović, M. (2016): *Bliski istok: politika i povijest*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti
12. Keyder, C. (1997): *Wither the Project of Modernity?*, Seattle , 30- 42.
13. Khedir, H. (2020): *Social Capital, Civic Engagement and Democratization in Kurdistan*, University of Winchester
14. Kutschera, C. (1994): *Mad Dreams of Independence: The Kurds of Turkey and the PKK*, Middle East Research and Information Project, 12- 15.
15. McDowall, D. (2004): *A Modern History of the Kurds*, New York, I. B. Tauris
16. Ocalan, A. (2009): *War and peace in Kurdistan: perspectives for a political solution of the Kurdish question*, International Initiative “Freedom for Abdullah Ocalan – Peace in Kurdistan, Köln
17. Olson, Robert (1992): *The Creation of a Kurdish State in the 1990's*, Journal of South Asian and Middle Eastern, br. 4, 44- 47.
18. Studies 20- 30.
19. Pavić, R. (1971): Geopolitički aspekti borbe Kurda za političku i nacionalnu afirmaciju, Politička misao : časopis za politologiju 8 (1), 93-112.
20. Spykman, N. J. (1942) *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, New York
21. Stevenson, D. (2014): *1914.- 1918: Povijest Prvog svjetskog rata*, London
22. Taysi, T. i Yildiz, K. (2007): *The Kurds in Iran: The Past, Present and Future*, London, Pluto Press

23. Tezcür, G. M. (2009): *Kurdish Nationalism and Identity in Turkey: A Conceptual Reinterpretation*
24. Yildiz, K. (2004): *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, London, Pluto Press

9. Izvori

- URL 1: <https://www.geopolitika.news/analize/dr-sc-jadranka-polovic-i-mario-stefanov-velikibliski-istok-americko-izraelski-plan-redizajna-regije/>, (15. 10. 2021.)
- URL 2: [https://en.wikipedia.org/wiki/Kurdistan#/media/File:Kurdish-inhabited_area_by_CIA_\(1992\)_box_inset_removed.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Kurdistan#/media/File:Kurdish-inhabited_area_by_CIA_(1992)_box_inset_removed.jpg) , (10.10. 2021.)
- URL 3: <https://en.wikipedia.org/wiki/Kurdistan>, (10.10. 2021.)
- URL 4: <https://thekurdishproject.org/kurdistan-map/turkish-kurdistan/diyarbakir/>, (11. 10. 2021.)
- URL 5: <https://thekurdishproject.org/kurdistan-map/iraqi-kurdistan/erbil/>, (11. 10. 2021.)
- URL 6: <https://www.britannica.com/topic/Kurd>, (20. 6. 2021.)
- URL 7: The kurdish institute of Paris, (1. 6. 2021.)
- URL 8: <http://dirokakurdistan.com/religion/>, (15. 5. 2021.)
- URL 9: <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> , (25. 5. 2021.)
- URL 10: https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_S%C3%A8vres, (20. 8. 2021.)
- URL 11: <https://bs.rayhaber.com/2020/07/%C5%A0to-je-Lozanski-mirovni-ugovor%2C-koji-su-%C4%8Dlanci-Lozanskog-ugovora-i-njihov-zna%C4%8Daj%3F/> , (20.8. 2021.)
- URL 12: https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Lausanne, (22. 8. 2021.)
- URL 13: <http://kurdistanica.com/geopolitics/>, (25. 8. 2021.)
- URL 14: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27805>, (12. 8. 2021.)
- URL 15: <https://www.parliament.krd/english/about-parliament/role-and-procedures/>, (4. 6. 2021.)
- URL 16: <https://www.rozana.fm/en/reports/2021/03/12/testimonies-of-survivors-and-activists-how-did-the-2004-events-in-qamishli-broke-the-barrier-of-fear/>, (5. 2. 2022.)
- URL 17:
https://www.google.com/search?q=siria+war&rlz=1C1CHZN_hrHR987HR987&oq=siria+war&aqs=chrome..69i57j0i1019.7897j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8, (5. 2. 2022.)
- URL 18: <https://arabcenterdc.org/resource/kurdish-dilemmas-in-syria/>, (5. 2. 2022.)
- URL 19: <https://en.wikipedia.org/wiki/Iraq>, (6. 2. 2022.)
- URL 20: <https://en.wikipedia.org/wiki/Iran>, (6. 2. 2022.)
- URL 21: <https://www.britannica.com/place/Persia>, (5. 1. 2022.)

URL 22: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Republic_of_Turkey, (10. 1. 2022)

URL 23: <https://www.start.umd.edu/baad/database/kurdistan-free-life-party-2012>, (15. 1. 2022.)

10. Popis grafičkih priloga

Slika 1. Države Velikog Bliskog istoka

Slika 2. Područja naseljena Kurdima

Slika 3. Sirijski Kurdistan

Slika 4. Granica između Osmanskog i Safavidskog Carstva

Slika 5. Minimalna i maksimalna procjena broja Kurda

Slika 6. Podjela prema Sykes- Picotovim sporazumom

Slika 7. Podjela iz Sevresa

Slika 8. Današnje granice na temelju Ugovora iz Lausanne

11. Popis tabličnih priloga

Tablica 1. Procjena postotka Kurda u ukupnom stanovništvu država

12. Sažetak

Kurdi naseljavaju planinsko područje između Mezopotamije, Anadolije i Iranske visoravni te su podijeljeni između četiri države: Turska, Irak, Iran i Sirija. Teško je odrediti točan broj Kurda jer ne postoje službene statistike, a procjenjuje se da se taj broj kreće između 35 i 45 milijuna. Većina Kurda pripada sunitskim muslimanima. Kurdski jezik spada u indoeuropsku skupinu jezika, a dijeli se na dva kurdska jezika *Sorani* i *Kurmandžij*. Kurdske nacionalističke ideje javljaju se početkom 20. stoljeća. Prema ugovoru u Sevresu, predviđeno je formiranje države Kurdistan na prostoru Turske, ali je taj pokušaj osnivanja nezavisne države Kurdistan poništen ugovorom u Lausanneu. S obzirom na to da su kurdski jezik, običaji te političke stranke zabranjivani, Kurdi pružaju represiju režimima u Turskoj, Iranu, Iraku i Siriji. Prvi je pokušaj kurdske autonomije bila Mahabadaska Republika u Iranu, ali ona nije zaživjela zbog izostanka sovjetske podrške. Za razliku od turskih i iranskih Kurda, irački Kurdi izborili su određeni stupanj autonomije. Nakon svrgavanja iračkog diktatora Sadama Huseina irački Kurdi dobivaju autonomnu regiju s parlamentom. Položaj sirijskih Kurda mijenja se građanskim ratom u Siriji. Sirijski Kurdi služili su kao vojni saveznici SAD protiv Islamske države. Ipak, nakon raspada Islamske države sirijski Kurdi ostavljeni su bez glavne vojne podrške SAD-a. Kurdi su danas podijeljeni između različitih plemenskih i političkih grupa, stoga je teško očekivati stvaranje neovisnog Kurdistan.

13. Summary

The Kurds inhabit the mountainous area between Mesopotamia, Anatolia and the Iranian plateau and are divided between four countries: Turkey, Iraq, Iran and Syria. It is difficult to determine the exact number of Kurds because there are no official statistics, and it is estimated that the number ranges between 35 and 45 million. Most Kurds belong to Sunni Muslims. Kurdish belongs to the Indo-European group of languages, and is divided into two Kurdish languages, *Sorani* and *Kurmanji*. Kurdish nationalist ideas emerged in the early 20th century. According to the agreement in Sevres, the formation of the state of Kurdistan on the territory of Turkey is envisaged, but that attempt to establish an independent state of Kurdistan was annulled by the agreement in Lausanne. Since the Kurdish language, customs and political parties have been banned, the Kurds are repressing the regimes in Turkey, Iran, Iraq and Syria. The first attempt at Kurdish autonomy was the Mahabad Republic in Iran, but it did not come to life due to a lack of Soviet support. Unlike Turkish and Iranian Kurds, Iraqi Kurds have achieved some degree of autonomy. After the overthrow of Iraqi dictator Saddam Hussein, Iraqi Kurds gain an autonomous region with a parliament. The position of the Syrian Kurds is changing with the civil war in Syria. The Syrian Kurds served as US military allies against the Islamic State. However, after the disintegration of the Islamic State, the Syrian Kurds were left without the main military support of the United States. Kurds today are divided between different tribal and political groups, so it is difficult to expect the creation of an independent Kurdistan.